

446609

~~P. 231~~

P-231

65520

Blank label

V.N. Karazin Kharkiv National University

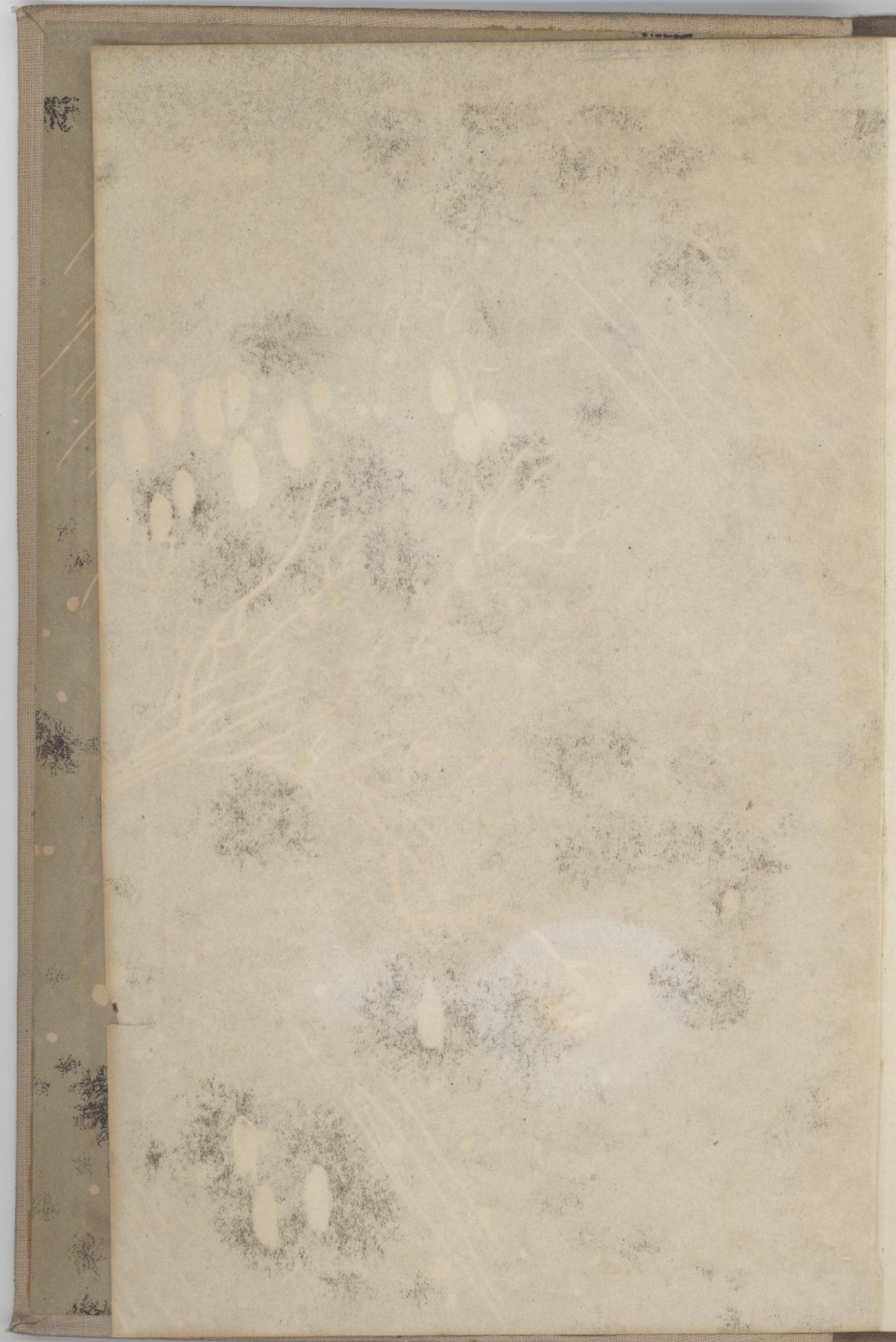

00281742

8

1

РАДОСТНОМУ

ПЕРШОМУ

ЗІЗДОВІ

РАДІСЬКИХ

ПІСЬМЕННИВІВ

У КРАЇНІ

ВІДПОВІДЬ

1909/10

УКРАЇНСЬКИЙ

ТОРІННІЙ

ВІСНИК

1909

РАПОРТ МОЛОДИХ

★

★

УКРАЇНСЬКИЙ
РОБІТНИК
ХАРКІВ
1934

УКРАЇНСЬКИЙ РАБОТНИК

Р234-мн

34

ПРОБЛЕМА

РАПОРТ МОЛОДИХ

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА К.А.У.
Інв. № 65520/17

П Е Р Ш О М У
З'ЇЗД О В І
РАДЯНСЬКИХ
ПИСЬМЕННИКІВ

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК
НАРКО-ЛЕНІНСЬКИХ ІНСТИТУТІВ
БІБЛІОТЕКА
№ 146609

УКРАЇНСЬКИЙ
РОБІТНИК
ХАРКІВ
1934

ПРОВЕРИЛО
ЦНБ 1945

8.2

ПРОБЛЕМА
1931

00

Бібліографічний опис цього видання
вміщено в „Літописі Українського
Друку, „Картковому Репертуарі“ та
інших покажчиках Української Книж-
кової Палати

Редактор *І. Гончаренко*

Худ. оформлення *Л. Перешкольніка*

Відпов. коректор *Я. Склярський*

Техредактор *А. Прошовнік*

Здано до складання 1/VI

Підписано до друку 15/VI

Уповн. головліту № 2559. Тир. 1.000—8 др. арк. Зам. № 243. Вид. № 62.

Папір: 4 арк., ф. 62×94—33 кг. 1 папер. арк.—93 т. літ.

Друк. вид-ва «Український Робітник» Харків, Пушкінська, 40.

ПЕРЕДМОВА

За два роки після постанови ЦК ВКП(б) про перебудову літературно-художніх організацій і особливо після приїзду на Україну П. П. Постишева, надісланого Центральним Комітетом з групою випробуваних більшовиків, українська радянська література, під керівництвом ЦК КП(б)У, дійшла значних успіхів і перемог.

Ці перемоги й успіхи стали можливі тому, що партія викрила й розгромила очолюваний Скрипником націоналістичний ухил, який змикався з інтервентами, тому, що партія і ДПУ викрили й розгромили кубло націоналістичних спрутів у літературі — Річицького, Ялового, Пилипенка, Вишню, Ткачука, Гжицького, Гаска і т. п. наволоч, що намагалася відірвати радянську Україну від великого Союзу Рад, готуючи ґрунт для інтервенції.

Українська радянська література прийшла до свого першого з'їзду СРПУ із значним творчим балансом. В цьому зрості показовим моментом є зростання молодих письменницьких кадрів з робітничої та колгоспної молоді. Ростуть десятки молодих талановитих поетів та прозаїків.

„Рапорт молодих“ — де зразки творчості головно літературної молоді й початківців-дебютантів, що їхні перші збірки друкувалися у видавництві „Український Робітник“. Це, звичайно, тільки незначна частина активно-творчої молоді української і російської радянської літератури на Україні. Ми не мали змоги широко репрезентувати молодих письменників, що вийшли в літературу за останні два роки.

Творчість „Рапорту молодих першому Всеукраїнському з'їздові українських радянських письменників“ з погляду художності звичайно не рівна, як відносно не рівний з цього погляду і авторський склад збірки.

Тут є поети і прозаїки, що мають подекілька збірок, імена яких уже популярні серед читачів і в письменницьких колах. Є тут і такі, що тільки цього року виступили з першими збірками (Плоткін, Вирган, Смутьсон, Фельдман та ін.), або що їхні перші збірки тільки незабаром вийдуть у нашому видавництві (Ружанський, Северов, поет-колгоспник—Гр. Кривченко та ін.).

Основне, що характеризує нашу молодь,—це вперте намагання всебічно охопити в своїй творчості нашу багатогранну соціалістичну практику. Сила нашої партії, створення нової людини—робітника і колгоспника, індустріалізація і колгоспне будівництво, оборона, Червона армія, пролетарський інтернаціоналізм, так звані „вічні проблеми“—любові, смерті, дружби тощо, спроби по новому трактувати ці „вічні проблеми“ з позиції світогляду пролетаріату—така тематика творчості молодих письменників.

Є успіхи, є і зриви, зумовлені головню труднощами творчого зросту. Ми не станемо їх тут розглядати. Справу цю лишаємо на критиці й читачам. Про це краще говорити не в короткій передмові, а в критичних статтях, рецензіях і т. д.

Обов'язок видавництва, разом з критиками й нашими читачами—робітниками та колгоспниками, допомогати виявляти хиби й досягнення в творчості молодняка, виявляти й виховувати молодих авторів у дусі учення Маркса-Леніна-Сталіна, підносити ідейно-художню силу, літературну майстерність нашої письменницької молоді.

Наша радянська література повинна бути такою ж дужою і прекрасною, як і наша велика, славетна доба соціалістичного будівництва.

М А Р У С Я *)

Пізній вечір. Густий туман плутався в електричному сляві бурхливого будівництва: неначе сузір'я у вогняних спіралях безоднього ефіру.

Фред хутко йшов високою шумливою греблею, розмахуючи жовтенькою валізкою. Він не звертав уваги ні на кудлатий водяний дим водоспадів, що вирував пожежею вниз у водяних приваллях, ні на вихрясті паротяги, що мчали йому назустріч і навздогін,—поспішав до гідроелектростанції. У великому машиновому залі ДГЕС'у його зустріли мовчазні електролампи та чорносізні механізми. Жодного стуку, жодного дзвону жодної живої душі, крім нерухомого чатового біля велетенських залізних дверей. На стінах, дошках, пакунках—безліч нових плакатів, гасел. Змісту їх він не розумів, крім двох, що йому ще вдень переклала Маруся. Це:

— Всі на штурм вивершення ДГЕС'у та його околиць!

— Всі в добровільній похід на очистку майданів!

Відсутність праці у гідроелектростанції здивувала Фреда. Адже тут щодня, щоночі не вгавав грукіт монтажників, тріск автогенників, стукіт каменярів, шум тинькарів під стелею на стінах. Дні і ночі тут проходили в гарячих штурмах, які захопили своїм полум'ям Фреда, втягли його в боротьбу за швидший і якісніший монтаж турбін і чималу деформацію зробили в його свідомості: він з гордістю тепер носить квиток ударника.

*) Уривок з повісті «Сила».

Але разом ця тиша його й радувала. Тепер він, непомічений ніким, піде до телефонної будки, хоч будку й без того добре заслоняв павук генератора своїми велетенськими чорними лапами.

Крізь вікно було видно, що в будці сидить лише одна жіноча постать, заглибившись у газету.

— Марусе!—з піднесенням, урочисто прозвучало ім'я дівчини на устах містера Фреда.

Він був певен, що то вона. Його думку стверджувало захоплене читання газети жіночою постаттю в будці. А Маруся любила їх. І часто й після шабашу не лишала варті, доки не перегляне газети.

Фред радий рвонувся до будки. Біля дверей на мить зупинився, хутко поправив на голові синій бриль. Обсмикнув новенький костюм та краватку на білому блискучому комірці, порівняв рудуватий плащ, випнув груди і з молодечим запалом відчинив двері. Вже був ладен без слів обняти й притиснути до себе дівчину. Але раптом несподівано на нього глянуло зморшкувате обличчя старої жівки.

Вона, вражена запалом американця, незрозуміло оглядала його і тут же, про себе, охарактеризувала: «Як нова копійка».

Фред вмить прохолов. Не вірячи очам, ще кілька разів зиркнув навколо по будці, ніби Маруся десь тут. Але, крім здивованих очей старої, не зустрівся ні з чиїми.

Круто повернув і вийшов, не промовивши жодного слова. Заспокоював себе хоч тим, що не здійснив свого наміру, не кинувся несподівано до старої в обійми.

Де ж Маруся? Що з нею? Вже третій вечір Фред приходив до неї з валізкою, повною подарунків, щоб ними запалити її неймовірною радістю, щоб її чорні очі від того ще більше заіскрилися щастям. Але вже третій раз замість неї він бачить у будці іншу.

В чім річ? Адже сьогодні вдень Маруся сама запитала в нього, чи згоден він, Фред, піти ввечері подивитись новий радянський звуковий фільм. Звичайно, що він згодився на цю пропозицію, і, не сказавши ні слова про те, що приходив учора, залишив усю свою пристрасть до неї на сьогоднішній вечір. Вони умовились о 9-й вечора після Марусиної зміни зустрітись в будці, а потім піти в кіно. Але?.. Фред розгнівався і, швидко переступивши високий залізний поріг гідростанції, пройшов повз чатового червоноармійця.

Внизу під крутим косогором, у копані, залитій вогнем, бурхливий будівельний шум.

Фред догадався, що й Маруся, очевидно, пішла з усіма в добровільний похід очищати канал, будувати майдани. Повільно пішов край косогору. Під ним в улоговині робітники нещадно руйнували старі контори, майстерні, кранами навантажували їх на платформи і перевозили нагору.

В копанні готували місце для Дніпра, що незабаром вивреться з турбін, а під косогором розчищали, рівняли майдан для свята.

За кілька кроків від себе, на розбиранні компресорної, Фред бачить, як завзято махає сокирами бригада теслярів, утворена з інженерів. Далі у носилках переносить конвеєром землю весь технічний і керівний склад головної управи будівництва. Кілька хлоп'ят розносять між бригадами білі «метелики» — листівки виїзної редакції, що теж тут працює і вночі. І до Фреда підскочив один школяр, сунув йому в руки «метелика» і подався далі.

Американець подивився здивовано на листівку і, не зрозумівши її гострого змісту, здвигнув плечима. Навіщо тут редакція? Навіщо тут ці листівки? В Америці підпільні редакції розповсюджують серед робітників «такі» листівки, закликаючи до страйку. А тут?

Туман гострішав і заволікав усе будівництво. В його густих пеленах потонули Дніпро, скелі й гребля. Тільки будівельний шум, гомін, грім свідчили про те, що десь тут близько в тумані клекоче праця.

* * *

Маруся змахнула рукою туманну сивизну, що осіла на густому волоссі, хутко розрахувала в позмаканому блокноту свої сили і завдання і ще бадьоріше подала команду:

— Попов, Сагайдак, Клімов, Вінц — розбирати ряжі. На виконання дві години. Впораєтесь?

— Наш тобі зустрічний: за годину, тільки добав двох чоловік, — з запалом відповідає бригада. Маруся глянула в блокнот, на мить задумалася, розраховуючи сили своєї бригади, війнула кучерявою шапкою волосся.

— Гаразд! Візьміть собі Малодітка й Пишницького. Бригадир Попов. Ідіть!

Бригада хутко рушила в копань виконувати завдання Марусі, що її обрали збори на керівника штурмових бригад монтажників під час добровільного походу на ліквідацію прориву в копані.

Старший виконроб Пишницький ніби й не помічав того, що ним зараз командує колишня вбиральниця його ж виробничої ділянки. Запаливши цигарку, схопив лом і бадьоро послішив звільняти від ряжів канал.

— А ви теж закінчили? — запитала Маруся другу бригаду монтажників, що підійшла до неї з носилками. Хто ваш бригадир?

— Імєю честь докласти, товаришу командир, бригадир—я! — жартома взяв перед нею під козирьок Гапоненко, цокнувши каблуками.

— Не годиться,—кинула Маруся,—слабо!

— О!—зареготала бригада.

Гапоненко ніяково схитнув плечима.

— Що ж, літа. Забув. А проте, хоч нам і «слабо», товаришу командир, а вагон піску змазнули до строку. Тепер дозвольте і покурити.

— Не заперечую,—відказала Маруся.—П'ять хвилин у вашому розпорядженні.

Бригада розсілася на носилках між купами дерева. Задивили цигарки. Але не встигли і по разу добре затягтися, як прискочила піонер-бригада з новими листівками. Залунали дзвінкі дитячі голоси:

— Монтажники здають темпи! Монтажники здають темпи! Монтаж...

— Де?—сіпнулася Маруся.

Схопила свіжий «Струм» — листівку виїзної загальнобудівельної газети «Пролетар Дніпробуду» — й швидко почала проглядати короткі фрази, що сигналізували всій багатотисячній дільниці добровільних штурмових бригад:

«Монтажники здають темпи!»

Тов. Маруся! Ваші штурмові бригади Попова, Гапоненка дотерміново закінчили розвантажувати вагони. Але ваша ж бригада Мухи на копанні водогінного каналу завдання зриває. 20 хвилин водогінники стоять, чекають фронту.

— Ага! Ворушись, товаришу командир,—усміхнувся Гапоненко.—Вдень мене ці «струмки» штурмують, а вночі тебе. Ворушись!

— Годі! За мною!—сердито тріпнула листівкою Маруся.

— Куди? Дай хоч докурити,—почулося з бригади. Гапоненко, задоволений керівництвом свого учня, підсилюючи її авторитет у бригадах, перший підхопився і підтримав Марусю.

— Вистачить! Треба допомогти.

Бригада схопила лопатки, ломи й кинулась до канави на допомогу товаришам з бригади Мухи.

— А то хто?—моргнув Гапоненко, торкнувши Марусю за лікоть.

Дівчина глянула на високий косогір і, засоромившись, одвернулась.

Фред, помітивши, що Гапоненко й Маруся дивилися на нього, круто повернувся і зник серед механізмів.

— «Симпатія!»—засміявся Микола Іванович. Проте, він не зрозумів головної причини, що примусила американця серед ночі прийти на майдан. Та хіба мало їх ходить тут, розважаючись бурхливою боротьбою людей з природою?

А другого дня, після денної зміни, Гапоненко випадково натрапив на цікаву сценку. Він саме заліз у середину велетенського генераторного втулка, який з'єднували з п'ятиметровими лапами павука, і вираховував, за скільки змін можна змонтувати. Вся вечірня зміна гідростанції пішла на вечерю. Лише вартовий червоноармієць походжував біля дверей та Маруся залишилась на чергуванні біля телефону. В цей час в гідростанцію прийшов знов зодягнений, з тією ж жовтенською валізкою Фред. Помітивш через вікно, що Маруся сама, він, озирнувшись, побіг до неї у будку.

Гапоненкові добре видно крізь щілини лап павука й велике вікно телефонної будки зустріч «молодята».

— Так он що?—розгадав він вчорашній прихід американця серед ночі на майдан.

І тут же пригадав застереження небіжчика Рудковського. Ця зустріч боляче вразила Гапоненка. Хоч Фред і змінив своє недовірливе ставлення до робітників Радсоюзу, а все ж він по класу чужий, а Маруся рідна. А тепер ці дві соціально-різні краплинки класів, засліплені буйним молодим коханням, наче котяться з двох гір одне одному назустріч.

— Ех, чорт візьми!—нервово затупцював він між чорними лапами павука генератора.

Маруся справці зустріла Фреда, немов нареченого. Фред

делікатно розкланявся перед круглою молодого смуглянкою. З піднесенням відкрив валіжку, і перед очима Марусі перелився блиск коштовного шовку. Очі дівчини широко відкрились від несподіванки й заіскрили на коштовних подарунках. Побачивши це, Фред ще більше розгорнув перед нею цінні скарби і, не помічаючи, як погляд її при цьому раптом став згасати, холонути, не витримав і кинувся обіймати дівчину. Маруся відштовхнула його. Але Фред в розпалі, не помічаючи гніву комсомолки, кинувся до гарячих дівочих уст.

І тут сталося те, що ледве не викинуло спід павука обуреного Гапоненка.

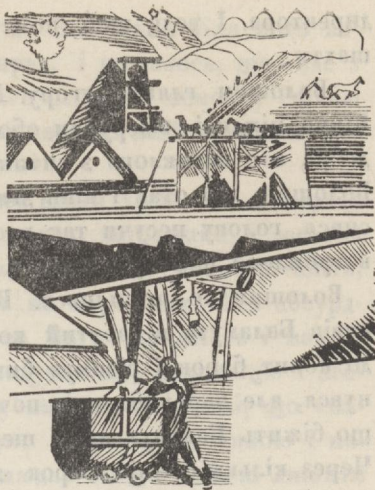
Молода прутка дівчина виприснула з несподіваних нахабних обіймів американського інженера. Відступила крок, бліда від люті, до крові закусивши губу. Груді пружинили, руки тремтіли. Мить стояла так, дивлячись на червоне обличчя містера Фреда, шукала йому найгострішої відповіді. Потім схопила валіжку і з серцем замахнулася нею над головою американця.

Фред злякано сагнувся в куток. Затуливши руками зблідле обличчя, тремтюче чекав на несподіваний Марусин удар, як на грозу.

Але Маруся не здійснила свого запального наміру. Повільно опустила валіжку і повернула її Фредові. З хвилюванням в горлої додавала:

— Візьміть. Я не продажна, містере Фред! Між нами—нічого спільного, крім приятельських взаємин. І коли хочете, можемо їх продовжувати. Але без подарунків і без обіймів.

Фред засоромлено глянув у сміливий, витриманий погляд комсомолки. Ніяково взяв валіжку і, насунувши на лоба бриль, мовчки вийшов з гідростанції.

НАРОДЖЕННЯ КОМУНІСТА

Як вершник, що пережив на сідлі десяток боїв, коногін Волошин любив коня.

* * *

Вітистою блискавою джвякнув бич в шахтне оболоко конячого крупа. Як грім по весні, покотились вагончики під ухил за «Баламутом».

Волошин зупинив порожняк і побіг, пригадуючи, що коногін Бардадим клявся лишити життя Баламута за незумисний удар копитом. І поки біг, думав Волошин про кращого коня у шахті, гордої і непокірної крові наркомземівських стаєнь.

«Ні, цього не можна простити», — сказав він собі, і йому стало образливо, що вчинки зірвиголів, подібних до Бардадима, зітерли слово «хуліган» під землею і підмінили рівноцінним словом його фаху—коногін. Ці думки мішалися зі спогадами про коня.

Рік тому їздив на Баламуті Семенцов, директор радгоспу, який нічим не відрізнявся від директорів рудоправ, що сідають за демено автомашини, розчавлюючи по виселках шахтарських курей. Семенцові подобалося місце візника. Що п'яний Балага з «Війни і миру», він носився ланами, після чого, як хмара, кінь повертався до стайні увесь в милі. Одного разу, коли заправляли вудила, Баламут ледве не перекусив заручного персяя

директора. І тоді, щоб помститися, продав його Семенцов до шахти.

Волошин глянув угору. Він любив чисте селянське небо. Вічно мінливі візерунки оболоків змінювали погані думки на добрі, але навиклого з дитинства неба не було. І тоді подумав Волошин, що отак і кінь згадував світлу землю, по якій проносився, голову несучи так високо, немов би сонце квіткою було встромлено йому у вуздечку.

Волошин не помилився. Винахідливий на помсту Бардадим вивів Баламута в забутий корінний штрек, прив'язав упритул до копит барок і різонував бичем оксамитову спину. Кінь рвонувся, але барок болоче почав його бити по ногах, і здавалося, що біжить Баламут крізь шереги шпідрутенів Миколи першого. Через кілька сажнів барок збив копито, і воно лишилося на дорозі тонке, як порцелянова чашка, налята кров'ю. Але зупинитися було неможливо. Коня гнали під укіс сім вагонетів, і Баламут вдарився в тупик і розбився об непотрібний нікому шар породи.

Бардадим не встиг вибігти із штрека, як віч-на-віч здибався із Волошиним. На одну мить уявив Волошин широкий мах та моторний клус чистокровних, але грубих і негарних рисаків Західної Європи з красою рухів, виточеністю і крайнім благородством арабських скакунів, які так недоцільно збіглися в загиблій коняді, і його охопила лють.

— Голову тобі одірвати мало, паразит радянської влади. — Волошин суворо поглянув на Бардадима, хамулуватого парубка з задом, ширшим за плечі. — Що ти з конем зробив? Камінь ти чи людина? Он подивись Бондаренкова Устя за зарубівкою, як за твариною, вхажує.

Бардадим здерев'янів. Зуби, як піна, скипілись йому на чорних губах, але замість знайомої брудної лайки Волошин почув:

— Прости мене, батьку, більше не буду, не говори тільки нікому.

Але Волошин не повірив куркульському маневрові (він був певний, що Бардадим син куркуля). До них підійшов черговий інженер, і Волошин розказав йому все, як було.

— Я усуваю вас од роботи. — Інженер холодно подивився на коногона.

— Почекай, каліч, вийму з тебе пару очей, чортів дамо, я не поодинокий.

Останні слова хулігана долетіли до Волошина біля його вагонет. Він відбився в угільних шарах, і здавалось, що йде з конем по береговині Володимирського ставка і немов у свічаді бачить широку, як ліжко, спину і гриву, по якій стікають молошні краплини конвалій.

Волошин почав підсобляти коневі взяти узвіз, але попереду утворилася пробка. На колії забурилися вагончики, і десяток кінських поїздів збилися до купи. «Завмерла в стовбурі кліть, зупинився конвеєр, в лавах чекають на порожняк». Вся абсурдність кінського транспорту, нікчемна його швидкість і маневровість уявилися коногонові. Він подумав про залізницю і згадав непрочитаний лист. Із колгоспу писали товариші, що «насіння зібрали повністю, проте погано з тяговою силою і нехватка в добре обізнаних на землю людях. Якщо можеш лишити шахту, приїзди підсобити—прийемо тебе з душею і серцем».

Останні слова схвилювали Волошина. Був він із Володимировки і на шахти пішов після розстрілу сина.. На селі було небезпечно, і старий Волошин пішов під землю, знаючи, що шахтарі завжди заступляться за батька червоногвардійця. І от тепер, через десяток років, кличуть його товариші на теплу пухнасту землю.

— Так, над цим варто подумати,— сказав Волошин і раптом молодю закричав:

— Ну-ну, давай, давай,— і пішов допомогти поставити на місце забурені вагонети.

* * *

До шахти прибували радянські електровози. Коли на поверхні Волошин дивився, як їх розвантажують, йому було неприємно. Він почував себе зайвим у шахті і хоча знав, що це почуття невірне, виношував його у собі. Як багатьом його віку, йому подобалось бути неправильно ображеним.

Коногоін був культурною людиною, був обізнаний з історією, пам'ятав, як кілька років тому люди, лежачи, обушком довбали вугілля, так само, як шість тисяч років тому в асирійських копальнях.

Волошин пригадав свою радість, коли в шахту до них спустили закордонну зарубку «Суліван», і потім нове почуття власної гідності, коли спрацьованих «Суліванів» переіменували на радянські машини «ДТ». Але тоді вітав він машиновий порятунок

від каторжної праці, а тепер електровози вугілля визволяють від нього коногона од його повільної, безсилої роботи. «Нікому непотрібний мій запряг, у якому не видно, де починається вагонета і де кінчається кінь». Волошин сів на борту породи. «Вчитися» — це слово кілька день не виходило з голови. «А чи варто вчитися в п'ятдесят років?»

Навальниці співають весняної пісні і кидають на конвеєр зірване вугілля. Волошин довго дивиться на іскристий водоспад і ніяк не може зрозуміти, яка сила примушує вугілля рушити вгору. Коногін червоніє. Йому здається, нібито навальниці дивляться на нього, як на порожню породу, що засмічує шахту, і раптом усвідомлює себе за сільську матерію, тимчасово перенесену в шахту, яку треба неодмінно знов повернути до села.

«Там згодиться моя тисячолітня, всякнута в кров любов до коней, та й голова моя знає, на якій землі родить пшениця, більш, ніж у якій лаві знаходиться вугілля марки «ПЖ» або пошільність менша».

Коногін твердо постановив кинути шахту, але селянська обережність застерігала зробити цей необдуманий крок. І Волошин вирішив піти у відпустку, щоб назорити, чи варто кидати шахту чи ні.

До того мовчазний завідувач весело заговорив (шахта виконувала програму):

— А з яких ти хуторів саме?

— Я з Володимирівки. — Волошин подивився у вікно. Як величезне листя, повне свіжої небесної сині, на вітах доріг розпустились калюжі.

— Вузьке вікно, а видно з нього он скільки. — Завідувач підійшов до вікна і поглянув: на поїзди, вантажені вугіллям, на сині терикони, на копри, вкриті золотим лаком весняного сонця. Він подивився в надпоривне обличчя коногона і побачив, що дерева простягли у вікно листя, берке, як поштові марки. Йому забажалося писати, щоб листи, як ластівки, у всі кінці світа приносили радісну звістку, що його шахта виконує програму.

— Так ти з Володимирівки, говориш? — Волошин помітив, що цигарку завідувача, як зозулині сльози гілку, обволікає сріблястий попіл. — Це у Володимирівці артіль «ім. Шевченка» (шахта була теж імені Шевченка), що цілу зиму шахтарів городиною годувала?

— Авжеж у Володимирівці, а то в кого ж? — з гордістю за своє село мовив Волошин.

— Ну так от, була тут у нас в партосередку розмова, — завідувач зірвав вишневий листок і з насолодою, як цукерку, почав смоктати. — Одне слово, забирай на вибір з шахтної стайні дванадцятро коней і мотай на село. Скажи колгоспникам — подарунок від шахтарів. Тільки нехай обсіваються так, як ми виконуємо вугільну програму.

Завідувач потягнувся до телефона. — А посієш — повертайся, ми обговорювали твою кандидатуру, будеш машиністом електровоза. Ну, бувай, — вузьку, як чепігу, руку вклав завідувач у долоню Волошина.

«Мою кандидатуру обговорював партосередок». Почуття власної гідності охопило коногона.

Вольова робота відбувалася в душі Волошина. Він був позапартійний, але партія наближала його до себе. «Кинути шахту, як я міг думати тільки про це?» З неприхованим жахом почував Волошин свою неправоту. «Як просто — посієш, повертайся знов. І чим більш шахтні коні зорють гектарів, тим більше вугілля піде на горà».

Волошин повернувся до шахти. «Вугілля, як чорнозем, — думав він, — на якому зроста індустрія, а він і Бондаренкова Вустя, і он той вибійник, що уперся черевом об перфоратор, і тисячі людей під землею — живі паростки отут на страшній глибині, і вітиста буйна, як сад, індустрія зв'язує нас із сонцем».

В стайні обволік його дух запашного сіна. Коногін упіймав двох горобців, яких рік тому заніс під землю. Довго напував їх слиною, образливо думав, що без сонця навіть і птах не родить. Кобила впізнала господаря і жартівливо оксамитовими губами охопила його пальці.

— Ну, «Врода», на-горà.

Слово це діяло сильніше, ніж бич. Коли коногін промовляв його, кінь щосили тяг вагонети до стволу. Так і тепер. «Врода» побігла вперед. Вона виштовхнула з кліті веселих навалниць і почала чекати господаря. Спідньою сорочкою Волошин замотав її розумні очі, і вони вдвох піднялися до сонця.

* * *

Вечером гнав Волошин поперед себе табуном дванадцятро інбридингових, рідко красивих коней, обсипаних зірками вугіль-

них ран. Коні почували чернозем, і це почуття відбивалося на Волошині. «З такою підтримкою від робітників артіль «ім. Шевченка» до строку упорається із сівбою», — думав коногін. Він знав, — найбільшою насолодою для оцих тварин було тюпати по землі, торкатись губами до неї, що зароджувала життя молодій трави.

Сонце зайшло, і ніч надійшла навколо. Але над місцем, де допалало сонце, небо було блакитне, безподібної в світі голубизни.

Волошин дивився в небо і думав: «Отаке чисте, незрівняне ні з чим життя зрошують комуністи на нашій землі».

Коні спустились до гаю. І раптом побачив Волошин, як із-за білих, схожих на свічки, берез вийшов Бардадим і націлився із обріза. Волошин зрозумів, що це була смерть. Але він не закричав і, не зупиняючи коня, їхав уперед, відчуваючи життєрадісний дух землі. «Шкода, що на грудях моїх партквитка немає» — подумав він і відразу ж згадав, що замах, направлений на партію, він приймає на себе, і що куркульський син напевно гадає, що він комуніст. Волошин згадав все це, і йому стало світло, так світло не було ще ніколи. Волошина оглушив постріл, і відчув він, що по грудях, як сльози матері, котиться кров.

А втім ніякого постріла не було — просто розпукнулась набрякла соком брунька верби. Волошин спав на коні, і наївна, дитяча слина стікала йому за комір. Він прокинувся від весняного холодка, що йшов від землі.

Ніч була темна — як на шахті. Десь далеко на обрії хиталися зорі, немов би шахтарі несли свої золоті лампи.

Ф Р О Н Т И

Гриміли гармати глухими басами,
Як пісня повстань загула над лісами.
Як пісня вела бойові ескадрони,
Ставали шляхи гартувать оборону.
Назустріч кінноті піднесено стяги
Та мовчки несли вони міць і відвагу.
І цокіт підков, хоч розрізував груди,
На захист ставав їм запінений грудень.
Ішли проти ворога, проти Антанти,
І грали їм марш бойовий музиканти.
І сурми сурмили в загонах повстанців,
Розносили клич до замріяних станцій.
І жалібно вила тайга нескходима —
Нічого не вдіє вона з молодими.
Гриміли гармати глухими басами,
Як пісня повстань загула над лісами.
Ці дні боротьби ще й тепер збереглися.
В заводах вони, на полях і у лісі.
Крайна підносить бетону масиви,
В обіймах споруд наші дні галасливі.
І тундра питає: товаришу, звідки?
Як перша до них завітала розвідка.
І в тундрі питання поставлено руба:
— Нам треба ось тут ескадрон лісорубів!
І ще, хоч давно те було, а пригадую:
У лісі ми перша ударна бригада.
У лісі чекає робота ще нас, та
Ми, як на фронті, готові у наступ.
Гриміли сокири глухими басами,
Як пісня змагань загула над лісами.

ПІСНЯ ПРО ОКОЛИЦЮ

Це про тебе, огидна й нужденна
Бруду і злиднів окрасо,
Зневажаючи, просто й буденно
Згадували панівні класи:
— Притулок ледарів, п'яниць, злодюг,
Бунтівників несходимі хащі.
Далі від них, від кривавих потуг,
Від люті, що висне над нашим
Сльвом достатків!

Добробут панів —
Проти гноблених помстою дише.
Піднімали околиці ненависть вище,
І палить покору революції гнів.
Ой, ішли. Тільки лавами й лавами,
Тільки хмарою. Буде гроза.
Нам не можна вертати назад.
Піснею й подум'ям майбутнє вславимо.
Піснею, кров'ю, життям і дітьми
Ми —
Що повставали проти панів,
Що на фронтах гартували гнів,
Піснею, кров'ю, життям і дітьми
Присягалися:
Зброю на зброю,
Багнет на багнет,
До керма держави —

наймита й куховарку.
Ненависть до ворога прапором неси,
Мій індустріальний Харкове.

.....
І я тебе не знаю, ні,
Моя околице, відчизно.
Твій шлях освітлюють вогні,
А шлях веде до комунізму.
І я тебе не впізнаю,
Щаслива й горда — в путь, ще далі!
Мені ж ніколи не забуть
Твої загони й дні повсталі.
Мені ж ніколи не забуть
Твоє напруження й покору.
До комунізму наша путь.
Про це щодня тобі гудуть
ХТГЗ і «Серп і Молот».

.....
Так ми ростем, як площі парку,
Як дивний гам споруд ще сивих.
Це він, де наш гранітний Харків.
Мужніє юність галаслива
На ґрунті гнівному околиць...
Ось на очах зросла дя школа
І клуб. В них технік-комсомолець
Вчить піонерів, нашу зміну...
Кущі плодючого жасміну
Й струнких дерев — на варті площ.
Потік людей невтомно лине,
І ми берем життя. Дайом!
І ми не губимо хвилини,
Їх літ і літ міцну ходу,
Бо в наших жилах буревій,
Бо видно обрії нові й
Привабливі. Мій славний друже,
Все це дає й даватиме мужність
І вільний труд.

.....
На третьому поверсі я живу
В сухій і соняшній кімнаті.

САД ДРУЖБИ

І

Небо юне у артілі..
Трави першої води,
А з землі як хмари білі
Підійма весна сади.

І мій друг, з аеродрому
Піднімає свій літак,
Щоб у летові крутому
Зріла мужність золота.

Любий мій, тверезо й чесно
Я оглянувся назад —
Навістив дитячу весну,
Наш веселий білий сад

Ось бере мене на руки
Запах дружби і весни,
Тут і щастя розлуку
Пополам ділили ми.

І немов дитячі релі,
Сад гойда мене в цвіту...
Дружби вірної джерела
Почались у цім саду.

Пам'ятаю, як садили
Ми артіллю сад оцей
Й по дитячому любили
Кожний кущик, деревде.

Ми, дитячим щастям горді,
Стерегли ці дерева,
Й за нічну ворожу шкоду
Закипали в нас серця.

Сад листки міняв і скоро
Нас щасливих переріс,
Путь його була — угору
Наша путь — в соціалізм.

Скільки раз сніги розтали
Й пелюсточки відтоді,
Як з тобою ми розстались,
Розійшлися молоді.

Ти пішов по росах синіх
На вокзал і на Донбас,
Я у осінь ластівину
У столичний виш. І нас

Захопили дні роботи
Під землею й на землі —
Встановлялася погода
Історичних п'ятиліть.

Наша молодість висока
В мужність впевнено ішла,
Щоб разом, одного року
Доручив нам зброю клас.

II

Розгорявся жар маневрів,
Я не спав тоді ночей...
Батарея моя перва
Із зенітних батарей.

Ми метались по Поліссі
Невидимо тут то там,
І розвідник ізза ліса
Теж неждано налітав.

Ось у бреючій польоті
Апарат гримів і ріс.
Приготувались рощоти
І затих шумливий ліс.

Люди, мов трава, замовкли,
І замовк на мить мотор...

Перестрілися біноклі —
Ти схилився через борт.

Ми зустрілись «ворогами» —
Я зенітник, ти літнаб,
Щоб майбутніми боями
Нас з'єднав фронтовий штаб.

Спалахнуло знов змагання,
Як стріла, літав літак —
Без аварій, без вагання —
То він тут, то знову там.

Та без промаху зенітки
В невловиму били ціль...

Й парашут, як повна квітка,
Перед вечером розувів.

Ми зустрілися з тобою,
О, високий друже мій,
Наша дружба — дружба бою,
Наша дружба — дружний бій.

Так щодня з аеродрому
Піднімай же свій літак,
Щоб у летові крутому
Зріла мужність золота.

ЛІРИЧНИЙ НАСТУП

Ніч тече прохолодою зір
Над наметами дивізіону.
Дух сосни змива сон мій і втому...
Наче гори, окреслився бір.
Ніч тече прохолодою зір.

До намету торкнулась роса,
Місяць креслить на ньому орбіту:
Я не спатиму, люба, до світу,
Буду думать і буду писать.
По намету стікає роса.

Засипають зенітники вже,
Хай присняться їм літаки,
Сонде, вітер, походи й піски...
Від негод їх намет береже.
Засипають зенітники вже.

Ці намети з того полотна,
Яке виткане з плосконі й льону.
Що росте у твоєму районі,
Полісянко моя льонна.
Ці намети з того полотна.

Ти далеко від мене, як даль.
Там, де місто твоє Коростень,
І де льон у колгоспах росте,
Де верхів'я сосни, як кришталь,
Ти далека від мене, як даль.

Та люблю я оце полотно
На наметі й на рушнику,
Як тебе й твою мову м'яку,

Твої руки і кіс волокно,
Так люблю я оце полотно.

Зараз там розгорілись жнива,
Ти береш із бригадою льон
Золотий, як бійців моїх сон,
Як твоя золота голова.
Зараз там розгорілись жнива.

Чутко спить моя вдарна чота,
Завтра знову навчання — похід...
Місяць хилиться стиглий, як плід.
Як горніста труба золота.
Чутко спить моя вдарна чота.

Завтра знов самольотова синь...
Обрій викине нам літаки
Голубі, як твій льон пелюстки:
Будем метко влучать в «конуси».
Завтра знов самольотова синь.

В тебе, любя, чуть ранок жнива,
В руку сон тобі — волосожар,
Льон достиглий, як сонце, як жар
І як пісні мої слова.
В тебе, любя, чуть ранок жнива!

О, твій льон! О, намети мої!
О, бійців моїх біла білизна!
В нас найкраща у світі відчизна.
Все готове на захист її—
І твій льон і намети мої.

Все зведеться—од танків до трав,
Од живого до мертвого — все.
Од громів канонад до пісень,
Бо немає у світі двох правд.
Все зведеться—од танків до трав.

ЧЕРЕВИКИ

(Оповідання)

Поїзд ішов повільно, з невблаганним вистуком коліс. За вікнами на обрії палаючи догорав весняний день. У вагон вривався свіжий вітер; він приносив з собою чудові пахощі засіяних ланів. Завтра ранком поїзд спиниться на Харківському вокзалі. Із вагонів вийдуть люди, поспішаючи до трамваїв і автобусів. Завтра ранком. А тепер сидять коло вікон, розглядають зміни краєвидів, чекаючи кінцевої зупинки, і розмовляють про особисті справи, про міжнародні події, про другу п'ятирічку.

В дорозі люди знайомляться швидко і часто навіть заприятельковуються.

Семен Водяний часто буває в командировках. Останні роки свого життя він проводить на колесах. Він об'їздив увесь Радянський Союз, бачив багато людей, з багатьма знайомився і з деяким із них навіть листується тепер.

В останню хвилину, коли поїзд уже відходив з перону Одеси-Головна, у вагон захакавшись вбігла огрядна людина років тридцяти, чисто зодягнена, виголена, з обличчям, з якого не сходилла усмішка. Вона пройшла по вагону і спинилась перед Водяним, вказуючи на вільне місце навпроти.

— Це, здається, моє місце, якщо я не помиляюсь?

— Воно вільне. Займіть...

Людина віддихнула, витерла спітніле обличчя хусткою, роздяглась і, моментально розкривши чемодан, витягла звідти хліб,

ковбасу, термос з гарячою кавою й апетитно, з причмокуванням почала їсти.

— Ще хвилинку і опізнися б, — сказав новий пасажир, — ще одну хвилинку. А я й пообідати не встиг сьогодні. Ох, робота, робота...

Водяний дивився на нього й мовчав.

— Тут поки квиток дістанеш, десятий піт виступає, — говорив пасажир, далі пережовуючи ковбасу з хлібом.

Водяний знову мовчав і тільки дивився на нього. Поївши, сусіда відкинувся на спінку й закурих.

На бокових місцях сиділа літня жінка, видно з села, і держала руку на лантусі з речами. Коло неї була молода жінка. Старіша розповідала молодій.

— Оце обсялися тепер і звільнилась. А я до сина їду. Він у Харкові вчиться в ніверситеті. Повезу йому гостинців на перше травня. Хлопець такий, що ніколи сам не напише, не просить у батьків.

— А як у вас у колгоспі? Ви ж колгоспниця, — спитала молода жінка.

— В колгоспі, — слава богу. Проти того року і не рівняти. Слава богу, все є. І хліб і до хліба. — Вона перехристилась.

Водяний подумав про стареньку: «богом розмовляє».

В цей час його спитав новий сусіда:

— А ви чули, як ця колгоспниця богом розмовляє?

— Так, — усміхнувся Водяний. — Я тількищо подумав про це.

— Рештки капіталізму в свідомості людей. Колгоспниця, і обсялась, і все прекрасно, а бога ще не до кінця відкинула. Дрібновласницька психологія в них ще міцно сидить... Міцно.

— Це вірно, — погодився Водяний.

— Ви знаєте, викоринити одю дрібновласницьку психологію, викоринити рештки капіталізму в свідомості людей — справа набагато важча, аніж навіть зробити революцію.

— Це вірно. Про це ще Ленін писав.

— Так, так. Я в Леніна читав.

— Про це і на XVII партконференції минулого року і на XVII партз'їзді говорили.

— Так, так. Я і в матеріалах з'їзду читав. Ви розумієте, — він заговорив, розтягуючи слова, як учитель диктовку, і в такт помахував пальцем: — Викорчовувати рештки капіталізму в економіці і свідомості людей. Це ж надзвичайно складний процес.

— Дуже складний.

— І це ж завдання другої п'ятирічки.

Колгоспниця, що сиділа з лантухом, не слухала їхніх розмов і пошепки розповідала своїй сусідці про сина-студента.

Водяний і новий пасажир розмовляли довго і все на одну тему. Вони не помітили, як повечеріло і у вагоні засвітилась електрика. Скло вікон, до яких притислась темрява, відзеркалювало обличчя пасажирів.

Перед тим, як лягти спати, новий пасажир, все ще говорячи про рештки капіталізму, перекладав речі в своєму чемодані.

— ... Рештки капіталізму...,— закінчив він фразу і скоромовкою додав:— А у вас нема старої газети, галосі загорнути?

— А нащо ви галосі везете?

— Так. Мало що трапляється. Може дощ...

Колгоспниця, притулившись до лантуха, дрімала. Водяний скинув черевики, поставив їх під лавкою і ліг на постіль, приготувану провідником. Несабаром ліг і сусіда, підклавши під голову чемодан і речі.

Вони ще поговорили кілька хвилин і поснули. Поїзд заколисував.

У вагоні стихли розмови, з другого кінця доносилося голосне хрюпіння.

Вранці перший прокинувся Водяний. Сходило сонце. Водяний глянув на годинника: до Харкова лишалось їхати дві години. Він присів і простяг руку під лавку по черевики, але їх там не було. Він глянув під сусідню, третю лавку — черевиків не було. Він скривив обличчя. «Що робити? Як бути без черевиків?!» Поміркувавши, він згадав, що зможе в когось позичити пару зайвих черевиків, а то й у сусіди галосі є. Не відмовить. Аби дійти до автобуса, чи до таксі.

Коли сусіда прокинувся, Водяний розповів йому про крадіжку. Сусіда захвилювався. Він заговорив, запально бризкаючи слиною.

— Ось воно, потвердження нашої вчорашньої розмови. Рештки капіталізму... Хто ж міг наважитись забрати в дорозі у людини черевики, не подумавши, в чому ця людина вийде з вокзалу. Ах, ах!.. Що не говоріть, це пережитки, це рештки капіталізму в свідомості. Ах!..

Увесь вагон дізнався про крадіжку черевиків. Всі говорили, лаiali провідника, що не доглянув. А стан Водяного був дуже безпорадний. На ньому був новий костюм з краваткою, пристой-

не пальто, фетровий капелюх, чемодан з нікелевими замками, але він остався без черевиків. В карпетках не вийдеш на перон. Тимчасом поїзд підходив до Харкова.

— Рештки капіталізму, — не заспокоювався сусіда. — Як важко їх викорчувувати.

Водяний попросив у нього галоші, щоб дійти в них до таксі.

— Я б з радістю... З радістю, — майже закричав пасажир, хапаючись за груди. — Тільки мені часу нема, дорогий. Знаєте, роботи стільки... І в готель треба, і туди, і сюди. Часу нема. Я тільки з вокзалу і одразу головою в роботу.

Але ж я до таксі тільки і поверну вам одразу ваші галоші.

— Часу нема, дорогий, повірте, — і по паузі притишено сказав: — Ну, і галоші коштують же деякі гроші.

— Я вам заплачу. Дайте тільки до таксі дійти. Заплачу.

— Скільки ви там заплатите...

Поїзд підійшов до перону, і пасажир, протиснувшись до виходу, поспішно вийшов.

Майнула його постать за вікном і загубилася серед приїжджих.

Стан Водяного був безпорадний. Він стояв зодягнений, з чемоданом у руках, готовий вийти, тільки без черевиків, у самих карпетках.

Пасажири виходили, і у вагоні порожніло.

Із цього стану вивела його жінка-колгоспниця.

— Не відмовте, дорогий, — сказала вона йому. — Я тут синочкові гостинця везу на перше травня, і черевики йому є тут із шнурками. Так ви надіньте їх, і я поїду з вами, а ви мені за те вкажете ніверситет, щоб я до сина добулася. Не відмовте, дорогий.

Водяний глянув на тітку, що тримала в руках нові черевики з шнурками, подаючи йому. Він радісно усміхнувся й подумав:

«Рештки капіталізму...»

ПОГРАНИЧНИКИ*)

Виктор Цветаев и Семен Шутейный спали рядом — койка против койки. Если кто-нибудь из них вдруг опрокинется спросонок на спину и наполнит темную комнату протяжной музыкой храпа, то:

Виктор протянет к зеленой, приземистой койке Шутейного руку, легонечко потормошит его.

— Сень, а Сень, заткни свой громкоговоритель!

Семен буркнет что-то спросонок и перевернется на бок.

А Семен Шутейный, тот иначе:

Приподнимется, обопрется локтем о койку Виктора, поднесет к его уху лучистую трубочку губ и дунет.

— Чего ты, Ванюха, рычишь, как «Пурга», классовый враг тебе что ли снится?

Виктор Цветаев отмахнется рукой от назойливого вентилятора и тоже осторожно перевернется, только не на бок, а на живот.

Так вот они обычно и спали рядом: Виктор Цветаев и Семен Шутейный, оба красные пограничники.

Когда дежурный по заставе, легко ступая, боясь разбудить вернувшихся из наряда ребят, подбирался к часам, — оба красноармейца храпели во-всю.

*) Глава из книги рассказов «Пограничники», печатающейся в из-ве «Український Робітник».

Дежурный, стараясь не скрипеть сапогами, подошел и глянул на часы. Стрелки показывали уже час ночи.

«Пора однако ж высылать смену», — подумал он и принялся расталкивать храпящих.

Виктор Цветаев быстро поднялся, сонно посмотрел на часы, откинул рукой одеяло и спустил ноги на пол.

Семен Шутейный аппетитно потянулся и громко зевнул.

— Эх, мам-ма!

Виктор схватил со скамейки брюки.

— Сень, вызываю тебя на скорость, кто оденется быстрее.

Семен Шутейный подмял под себя одеяло и энергично ответил:

— Есть, принято!

В полумраке шуршали портянки и натягивались крепкие сапоги.

Разбудив людей, дежурный вышел из общежития и направился к своему посту.

Ровно через две с половиной минуты Виктор Цветаев был уже в столовой, а через три четверти минуты после него входил туда и Шутейный, заправляя на-ходу хвост ремня. Виктор Цветаев сидел у бака с кипятком. Заслышав шум шагов, он обернулся.

— Моя сверху, товарищ пограничник!

Шутейный наклонил голову и тихо признался:

— Да твоя. Прозевал я малость.

Густо посыпав хлеб солью, Шутейный придвинул чашку поближе к Виктору.

— Помни договор на лучшее несение наряда, — и поднял чашку ко рту. — Всматриваться поглазастей и притащить ценных нарушителей, — отхлебнул чаю и принялся разжевывать хлеб. Цветаев допивал плохо заваренный чай.

— Есть, принято. Выталкиваю навстречу, — и улыбнулся слегка товарищу. — Нарушителей с полдюжины, — и серьезно: — На обходе не курить и вообще, чтобы маскировка была.

Шутейный уже поднял чашку, запивая чаем хлеб.

— А как проверим насчет курева?

Цветаев всунул руку в карман.

— А очень просто, — он вытащил из кармана красненькую жестяную коробочку с махоркой: — Вот!

— Понятно, — Шутейный вытащил и свою табакерку, положил ее рядом. Отдадим дежурному.

Осторожно прикрыв дверь, они направились в денуголок.

Вошел дежурный и глянул на их ноги.

— На дворе, ребятки, не тепло. Надо надеть валенки.

Ребята переглянулись. В валенках тепло, но тяжеловато ходить. А если бежать (а это бывает часто), то гиблое дело. Но нечего делать — валенки надели.

Когда у Шутейного пояс прижал к бурым полам полушубка подсумки, а у Цветаева с правой стороны деревянной рыбиной болтался маузер, — они вышли на улицу.

Шутейный вытащил из пирамиды свои и Цветаева лыжи. А Виктор в это время стоял у собачьего помещения.

— Ну, Пурга, пора итти пронюхать. Не пахнет ли где диверсантом или шпионом.

А Пурга только этого и ждала, она стремглав выскочила во двор и пустилась по снегу. Яркие снежинки белым облаком понеслись за собакой. Цветаев хлопнул рукой по кожаным брюкам.

— Довольно чудить, Пурга, пора отправляться.

Крупная, ярко-серая овчарка успокоилась, бросилась к своему проводнику и улеглась серым комком у ног его. Цветаев щелкнул замком собачьего ремня и оба они пошли к лыжной пирамиде. Шутейный уже прикрепил свои лыжи и всовывал теперь голову в ружейный ремень.

Цветаев быстро затянул ремень лыж и двинулся догонять Шутейного. Рядом радостно рвалась вперед собака, взметая блестящие снежинки.

Виктор догнал Шутейного, и они пошли рядом. Овчарка рвалась вперед, натягивая ремень. Шутейный заметил это.

— Тебе, Витюха, не плохо! Пурга завезет куда хочешь.

Дошли до опушки пограничного леса и остановились. Одному надо спешить на левый фланг, другому на правый.

Шутейный поднял лыжную палку и покрутил ею в воздухе.

— Ну, Витюха, айда! Смотри ж во-всю.

Цветаев прикозырил.

— Есть, смотреть во-всю, товарищ начальник, — и свернул к своему флангу.

Семен улыбкой ответил другу на шутливые слова. Он передернул плечами, придавая винтовке более удобное положение, и нажал на лыжи.

Плоские, с загнутыми носами, они скрипнули, скользнули по снегу, а предутренняя белая луна, заканчивая ночной свой

обход, нырнула в тучи и прикрылась дымчатым покрывалом, оставив до восхода солнца светить одному только снегу.

— Так, так, — пробормотал вслух Сеня.

Вот мы с тобой, Сеня, и поехали значит. Так давай же смотреть покрепче. Потому договор у нас с Витькой. Проверять будет вся застава, а решать вся часть. Если промажем мы с тобой, Сеня, — беда нам. Позора до самой смерти хватит. Смотри.

Поскрипывая, лыжи уносили Сеню Шутейного по снежному простору. Небольшой ветерок отрывал от покрова белые звездочки снежинок, протягивал их змейкой и гнал впереди Шутейного. И хотя быстры деревянные, длинноносые Сенины ноги, но никак не догнать ему было вертких снежных змеек. И только, когда пробегая натыкались они на бугорки, взвивались белым смерчем и рассыпались, Сеня их обгонял.

Когда дозорный был совсем недалеко от границы, увидел он идущего человека. Сбросив проворно лыжи, Шутейный упал за наметенный ветром снежный бугор, маскировался.

За долгое время службы Шутейный хорошо изучил походку всех своих товарищей по заставе. Он быстро и легко узнал в идущем человеке часового Ивана Зорина.

Встречаться с часовым не входило в задание дозорного. И Шутейный продолжал лежать, ожидая пока тот пройдет.

А часовой, как на зло, шел прямо на маскировавшийся дозорный бугор. Видя, что встречи с ним никак не избежать, Шутейный вскочил, стал на лыжи и двинулся навстречу часовому. Подходя, шлемастый часовой потер серой перчаткой замерзший нос и хекнул.

— Все в порядке, за исключением холода. Морозец пробирает здорово. Хотя б начальник на губу посадил, что ли.

Соглашаясь, Шутейный кивал головой. А часовой все тер свой крупный нос.

— Спасибо, что хоть ветра большого нет, а то бы...

Шутейный резко двинул головой, поднял лыжную палку, готовя ее для упора.

— Да. Ну ладно, поехали, — и погрузил острые палки в снег. Деревянное кольцо с кожаными перепонками распласталось на снегу вымоченным лимонным кружочком. Оно нажало на снег и опять поднялось. Дозорный Семен Шутейный продвигался дальше.

Пограничные обходы своей заставы Семен Шутейный знает, как вкус соли. Знает, что если сейчас ринуться вправо, взбежать на высокий снежный наст, то будет видна чужая, неизвестная деревушка. И всегда, когда Семен Шутейный видит эту зарубежную деревню, ему сильно хочется в ней побывать. И хочется тем больше, что желание это сейчас неосуществимо.

Семен всегда почти одинаково болезненно думает об этом.

— Я бы ни за что не согласился терпеть над собой кнут хозяина. Как они терпят?

Так всегда думал Семен Шутейный, хотя знал хорошо, что борьба там идет упорная.

— Недостаточна еще организованность трудового населения вокруг коммунистической партии, все это я знаю, — говорил Шутейный не раз. — Знаю и все таки я не стерпел бы. Пусть бы тысячи винтовок уставились в меня, я все ж бросился бы на них. Пусть лучше бы меня убили, чем подчиняться этим гадам, работать на них.

Во время таких разговоров у Шутейного нервно сокращались мускулы, а Виктор Цветаев снисходительно улыбался.

— Да, Сеня, ты у нас герой, мы знаем. А вот рассуждаешь ты, как невыдержанный большевик. Выходит, что ты совсем не герой, а трусишка. Плетки вытерпеть не можешь, винтовки на тебя страх наводят — скорей умереть тебе хочется. Оно, конечно, хорошо ненавидеть капиталистов так, как мы с тобой ненавидим их. Но для дела надо уметь, когда требуется, выдерживать. Если вот, например, тебе пришлось бы лет десять посидеть в тюрьме, так ты что — может повесился бы? Нет, Сеня ты тут ошибку делаешь. Тебе здесь надо помозговать малость.

Виктор Цветаев крепко сжимал Сенину руку, а Сеня угрюмо молчал.

Вглядываясь в предутреннюю, мутноватую мглу знакомой до надоедливости местности, дозорный шел дальше и дальше, проверяя бдительность часовых.

Вправо, в полукилометре от дозорного, присадистой массой темнел лесной молодняк. Шутейный свернул к нему. Это был его всегдашний маршрут. Войдя в зеленую сосновую заросль, Сеня, как всегда, остановился, приставил палки к дереву и сунул руку в карман. Но сегодня по договору с Цветаевым курить нельзя, да и нечего было курить, — табак отдан дежурному. А зяться хотелось немилосердно.

Не нащупав рукой табакерки, Семен разозлился малость — Эх, чорт, закурить бы, а тогда и умирать можно.

Рука его наскребла в кармане какие-то крошки. Вывернул карманный мешочек, и в ладонь посыпалась махорочная пыль, смешанная с мусором и хлебными крошками. Затем, вытащив другой рукой газетную бумажку, он скрутил цыгарку.

— А что если придется лет пяток в тюрьме посидеть... нет, надо уметь терпеть, — и он сдержался. Цыгарку злобно швырнул в снег.

— Надо уметь терпеть. Договор с Цветаевым, товарищ Сеня, дело не на шутку...

Во рту собралось много слюны, и Семен досадливо выплюнул ее.

— Чортово дело — терпеть, — сморщил зудящие щеки и сдвинул их. Схватив лыжную палку, он сильно вдавил в нее снег. Лыжи скрипнули и вынесли Сеню из леса. Одна палка глубоко вгрузла в снег, вырвалась из рук, и Шутейному пришлось вернуться назад — вытаскивать ее из снега.

Сениной остановкой воспользовался крепчайший мороз. Он пробрался сквозь одежду к разгоряченному ездой на лыжах Сениному телу и принялся прижигать его холодом. И Сене пришлось теперь нажать на лыжи, чтобы быстрыми движениями вернуть тепло.

Дозорному осталось немного до конца своего маршрута, когда он вдруг снова остановился.

Мышцы на лице его задергались, сердце забилося сильнее, и стало ему совсем жарко. Быстрым движением он сбросил лыжи, упал в снег и пополз к одиноко стоящей сосне. Укрылся за деревом, а винтовку положил рядом. Вытащил из подсумка несколько обойм и положил возле себя на перчатке.

Свой напряженный взгляд дозорный сосредоточил на трех двигавшихся к нему точках. Двигались они медленно и были едва различимы на белом снегу. Учитывая слабый, чуть брезжащий свет утра и величину точек, Сеня старался определить расстояние. Дистанция казалась небольшой. И чем больше расстояние уменьшалась, тем чаще сокращалось его сердце и нервно подергивались руки.

— Ну, чего глупое распрыгалось? — старался успокоить себя Сеня.

А руки сжимал крепко и вдавливал в рыхлый снег.

— А вы чего расплесались? Тут музыка будет другая. Чего доброго ствол раскачаете, тогда амба и мне и...

Но руки продолжали вздрагивать. Он разозлился.

— Ша! — и вогнал их почти до локтя в снег.

А точки, приближаясь, увеличиваются и растут. Сенино сердце бьется все чаще и никаким уговорам не унять его. И одного только хотелось Сене — ускорить развязку.

— Пожалуйста, господа шпионы, диверсантики, — пожалуйста! Что, заводы наши новые вам поперек горла стали? Решили все наши достижения по ветру пустить? Подавитесь! И очень маленькой косточкой — острою, свинцовою.

Если спросить Сеню Шутейного, говорил ли он тогда, когда поджидал гостей непрошенных, или раньше когда, или после, — пограничник Шутейный на это не сможет ответить.

Не помнит он точно, когда именно говорил он эти слова.

Вот руки свои Сеня уговаривал, чтоб не плясали они, чтоб не сбили придельной мушки в нужный момент. Уговаривал их, даже приказывал им, когда, лежа на снегу, поджидал диверсантов.

Сеня хотел, чтобы они зашли ему в тыл. Тогда и приподнесет он им сюрприз.

Ожидая гостей, Сеня уже порядком успел продрогнуть. Указательный палец правой руки он всунул в рот, чтобы отогреть его: замерзнет этот палец — натворит тогда беды непоправимой. Скоро надо будет ему плавно нажать на спусковой курок винтовки...

Сеня согревал окоченевший палец и не выпускал из поля зрения приближавшиеся в маскировочных халатах белые фигуры.

Шли они недалеко в стороне от лежащего дозорного. И Шутейному еще сильнее вдавился в снег, чтобы не демаскировать себя.

Когда расстояние между ним и тремя неизвестными стало шагов пятьдесят, он понял, что пропустить их в тыл, а самому остаться незамеченным, — не удастся. И единственный выход — это принять бой.

Так Сеня и порешил. Сердце у него вдруг совсем перестало биться. Он съезжился, крепко прижал к плечу винтовку и ожидал развязки.

Сеня решил подпустить их еще ближе, чтобы иметь больше шансов на удачу. Ведь их шло трое, а он был только один.

Семен Шутейный не стрелял, хотя имел право стрелять без предупреждения. Он решил попробовать взять их живыми.

Подпустив их шагов на двадцать, Сеня прижался щекой к прикладу винтовки и подбодрил себя:

«Ну, Сеня, держись!»! — и начал наводить на них винтовку.

— Стой, руки вверх! Флангом загнуться и сомкнуться кольцом.

Группа шарахнулась в разные стороны и упала в снег. Люди оказались не трусливые и не глупые. Они быстро поняли, что никаких флангов тут нет и никакого кольца получиться не может. Упав на снег, они ответили револьверными выстрелами на грозное предложение советского часового.

Сеня Шутейный прикусил нижнюю губу и принял бой.

После первой Сениной пули из группы вырвался крик и раскатился по снежному простору. Сеня быстро перезаряжал винтовку и уверенно отвечал на выстрелы противника.

На снегу судорожно извивалась белая масса. Она кувыркалась, взбивая снежную пыль, и протяжно стонала.

ПОСТРІЛ ДРУГИЙ

Починається зустріч,
оповита в туман і калюжі,
туманіє земля
на запліднених зерном степах,
починається зустріч
коли лютий уже занедужав,
але ще не здається,
бореться
і відступа.

По яругах сніги
набрякають невидитим сумом,
і воложиста глина
до чобіт прикипає важка,
і я бачу тебе
знівечена й скривджена Умань
різаниною Гонти,
погромами Залізняка.

Вулицями пройшли
робочі вітри революцій,
поєднали з тобою
Москву, Тифліс, Ленінград.
І найкращі сини твої
у запіллі, у холоді й муці
готували тебе
на весняний святковий парад.
Перші весни твої
обагрили Петлюра й Денікін—

безкозирні тузи,
з одностаних загонів катюг.
Ти синів надсилала
в бойовища великі
ти грудьми пробивалась,
щоб дивитись у очі життю.

День підходив з степів
у гарматному довгому гуді,
три атаки привезли
до лікарень відважних калі.
Наближалась четверта!
Давжчали над кришами кулі,
наближалась рішуча—
і в рішучу вірвавсь Гарлик.
У ревкомі неспокій

на паніку виріс одверту...

Треба кинути все,

аби зашморг полону не ліг...

Це бійцям по лікарнях
від ревкому дороги до смерті,
де робочим загонам
дорога пряма до землі.

Це відкриті путі

для ворожих наскоків на Київ,
щоб і в ньому новий Залізник
або Гонта счинили погром,
щоб на довгих стовпах
витягались повішених шиї,
щоб тепліла по бруку
потрібна для наступу кров.

І товариш Гарлик

підвівся напружено, просто;
у руках парабелум
промовляв, як найкращі слова;
в перший раз у ревкомі
худорляву помітили постать,
і на слові про відступ
мимоволі спинивсь голова.

Навіть скрикнула жінка:

— Яка неповажність до справи!

Побілів голова,
недостойний ковтаючи план.
Цей Гарлик, що весь час
заготовлював скошені трави,

як він смів перебити,
коли чорна загроза пливла?

Як він смів перебити,
так упевнено кинувши:

— Годі!

Повноважений сіна
для кінноти далеких фронтів?
Як він смів перебити,
може сам не побувши в поході?

Кам'янів парабелум
й перед ним голова кам'янів.

Годі! —

Ще раз наповнило громом кімнату.

— Повноважень не маю.
але хто і де і коли
нас учив так панічно,
перелякано так відступати,
щоб найкращі із друзів
здобутком ворожим були?

Член ревкому схопивсь:

— Це анархія перед розгромом,
центр ніколи не вдячить,
ми прогаємо відступу час!

Треба пострілом вгору
потрібну поставити кому,
крапка ще зачекає,
але кома на місці як раз.

Гримнув постріл і ствердив
повноваження точно і різко,
зупиняючи впевнену ристь
глитайських підков.

Так, ламаючи смерть,
пробивався до сонця Усискін,
так, ламаючи косність,
гатила бетон Романько.

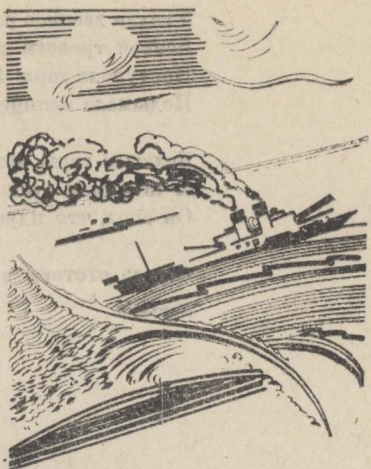
Так Слепньов проривався
крізь буран, що відходив панічно
перед льотом героя,
чий приклад нестимуть віки.
Так на шлях молодий,

молодий і весняний довічно,
світ новий витягають
будуючи більшовики.

І уже в передмісті
стояли робочі пікети,
із ревкому накази
переповнені спокоєм йшли,
на наказах злітав
войовничим запалом ракети
підпис мужній,
спинивши петлюрівський шлик.

На Христинівку йшли
ешелони родин комуністів,
по лікарнях поранених
за годину уже не було,
і робочі загони,
безлюдне лишаючи місто,
готувалися знову
ударити ворога в лоб

Ці часи не укриє
архівний байдужий порох;
хай пожовкне чорнило,
та події живими встають:
коли тиф настунав,
коли бив, не вщухаючи, ворог,
коли Умань зростала,
як пісня, здобута в бою.

ПЕРЕД МАНЕВРАМИ

Торпедные занятия к марту
Закончить мыслил командир.
Он покрывал значками карту
И в ночь эскадру уводил.

Эсминцы развивали скорость,
Встречало море бурным ливнем,
И наши двигались линкоры
И незамеченные шли в нем.

* * *

Я слышу сирены тревожный гуд,
Взрывы, рвущие воду.
На суше готовят отпор врагу
Товарищи по заводу.

Та, с которой дружил и рос,
Натягивает противогаз.
Условно подстреленный бомбовоз
Уходит на спуск от нас.

Дружно рабочих гудят шаги.
Ветер полон бензиновой гари.
В ночь громяхают броневики.
Светлые полосы в тучах шарят.

Но выстрелы синих становятся глуше.
Смолкает в ночи орудийный хор.
Их отряды покидают сушу,
И курс корабли берут на Босфор.

Утихли звонков электрические нервы,
Боевой тревоги затихал порыв.
Наступала заря. Победителям верное
Подымало солнце свои пары.

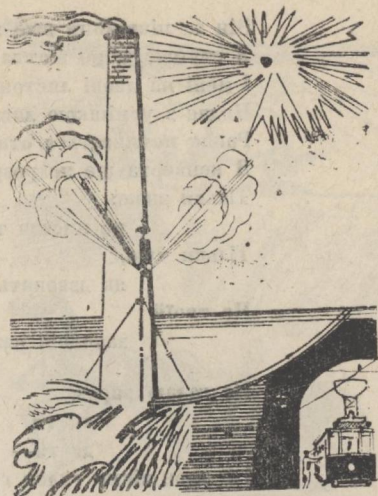
Белесые горы вставали с востока,
И штурман угадывал песню мою,—
Он знал, что идущий вдали Севасто-
поль
Всегда отстоим в настоящем бою.
Харьков.

ИЗ АВТОБИОГРАФИИ

День встает веселый, тарабарящий.
Окликают радостно меня
Лучшие мои товарищи,
Мастеров идущие сменять.
Так недавно пьяная Заиковка
Ночи напролет за картами не спала,
И в садах над нею в хулиганском гике
Звезды разряжались самопалами.
И зимой жестокие кулачки
Взбудораживали парней снова,
Мы, рубахи кровью перепачкав,
Гнали Москалевку и Основу...
Но однажды, в темноте порезанный,
Я к станку пришел испуганный и злой,
В эту смену мне приладить фрезы
Помогла ты опытной рукой.
И всего надежней, горячее.
Жизнь учебною проняв,
Комсомольская ячейка
Стала переделывать меня.
Заводское время шло на самоходе —
В перерыв, когда цеха тихи,
Приходил товарищ Карогодин
Слушать первые мои стихи.
В сторону подав каретку,
Ты мне руку клала на плечо,
И звучали строчки словом метким
Смело, яростно и горячо...
И теперь, да разве мы не рады,

Если, сердце песней приподняв,
Возглавляет лучшие бригады
Выкованный в штурмах молодняк.
Самолеты пролетают низом,
Заливает Петинку заря...
В будущую осень позовут на призыв —
Догоняя, мне ребята говорят.
Командиры не нахмурят брови,
Мы идем и знаем наперед:
И борьбе и стройке вровень.
Девятьсот одиннадцатый год

1932 г.
Харьков.

РАНОК ПОЧИНАЄТЬСЯ ОТАК

Ранок починається отак:

У звичайну,

стерту, мов п'ятак,

Рань,

що просувається на крок,—

Басовито

врізався гудок.

Він сурмить, женеться по п'ятах...

Ранок починається отак.—

Він сурмить.

І почались турботи,

що приходять завше,

дні-у-дні.

Поспішають хлопці на роботу.

Час уже прокинутись мені.

Розійшлися сутінки фіранок.

Розпочавсь отак буденний ранок.

Одягаюсь похапцем,

бо вітер

У вікно летить несамовито.

Забиває рота він мені,

Хоч його клени, хоч не клени.

Все ж таки вітредь—на два великі,

Він промінням розсипає блики,

Зайчиком стрибає по листах.

Ранок починається отак.—

А гудок сурмить уже удруге.

Незабаром розпочнеться день.

Для мідної, вдарної напруги

Він за півгодини вже прийде.
 Я ступаю в це життя хороше,
 І мені на дворі листоноша
 Подає з усмішкою листа.
 Ранок починається отак.—
 Я конверта ще не розриваю,
 Тільки знаю:

це писала ти.

Тільки чую,
 як дзвенять трамваї

На твоїй
 завченій вже
 путі.

Не гадаю зараз:
 як ти,
 де ти—

І в твоє вікно гудок гуде.
 За шістсот далеких кілометрів .

Й ти звичайний починаєш день:

Ти виходиш у травневий ранок,
 Ти ступаєш на гладенький ганок,
 Шарудиш папером і книжками,
 У ході розмахуєш руками,
 Поспішаєш ти на робітфак...—
 Ранок починається отак.—

І встає республіка з тобою.

І встає республіка з добою.

І стає республіка до бою.

Щоб у дальші перемоги йти.

День для неї двері відкриває

І для неї пісня вже нова є,—

Поїзди проходять і трамваї

По її розміреній путі.

Все уже відомо —

що і як.

Ранок починається отак.—

Знаю:—

добре зрозуміла все ти,

Бо гудки однаково гули.

За шістсот нікчемних кілометрів

Ми з тобою ранок почали.

Почалася молодість доби,

День роботи,

впертої учби.

День нестримних радісних атак.

Ранок починається отак.

★ ГРИГОРІЙ КРИВЧЕНКО

ПІСНЯ КОНЮХА - УДАРНИКА

У колгоспі коні дужі,
Гей ти, коню, — любий друже,
До весни завжди готовий,
Працездатний і здоровий...
Ти тепер не спотикнешся,
Понесеш мене стрілою,
На просторі поле бою...
Тільки ворог зустрінеться,
У бою мене не зрадиш:
Швидкий біг, як вітер маєш...
Пильно тебе доглядаю —
І годую й напуваю...
На світанку — мла спадає —
Вже на стайні твоїй чисто;
Ти заржеш — мене пізнаєш —
Комсомольця-активіста.

ПІСНЯ ПРО ЦИГАН

Моя пісне, лети,
Де колгоспні хати
Спустили солом'яні стріхи.
Їх пронизуй,
Як даль телефоні дроти...
Твій розгін
Повний сонця і сміху.
Знов шуліка-зима
Налітає в поля,
Але вже на посаді стайничого—циган.
Та інакше йому
В сорок друге земля
Кругом сонця вертиться, мов дзига...
У колгоспі із ним
І лотшо колобрай ¹⁾.
Ех, любив його в юності шпарко,
Плем'ям схвалений чор ²⁾,
Як вогонь, як розмай
Без його не проходив куч марко ³⁾.
У циганським шатрі
Стільки горя зазнав,—
Проїдалась зима, як короста;
Зголодає сім'я—
Знову хліб здобував,
Красти коней навчився він просто...
І коли у шатро

Циганські слова: 1) Лотшо колобрай—добрий вороний кінь.

2) Чор — ватажок.

3) Куч марко—великий ярмарок.

Проривались вітри,
Зуби скалив мороз проти місяця,—
Ох, і ночі тяжкі,
Годі їх обдурить!
Краще вмерти, бо гірше повіситься...
І коли у полях
Лютувала хуга,—

Нізвідкіль допомоги, поради—
Тільки снилось життя
У нових берегах,
Переповнене

сонцем

радвледи...

Сон і дійсність тепер
Зпотувались в одно,
Розірвали туман застарілих традицій,—
І циганську сім'ю
Прийняли у колгосп,
Тепер циган—ударник-стайничий!..

Їхні мандри тепер
У лікнеп, у колбуд,
Недоречні—

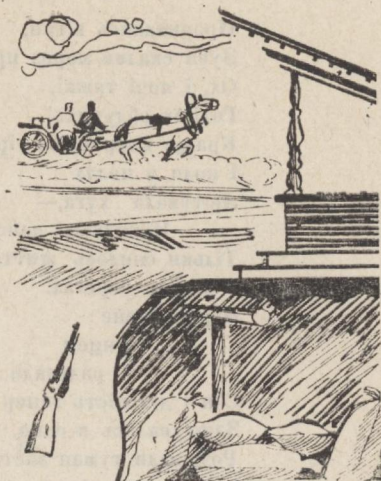
гадання,

крадіжки.

В теплій хаті вони
У колгоспній живуть,
І в очах їхніх сяють усмішки...

Моя пісне, лети
До солом'яних стріх,
Темні мислі сполахуй, мов круків...

Я вітаю циган,
Як колгоспників всіх,
Тисну їхні мозолисті руки.

П Р И Ї З Д *)

Мар'ян Соколов сходив на других поверх до секретаря райпарткому товариша Голуба, щоб одержати призначення на роботу на селі. Ще вчора о шостій годині вечера Мар'ян приїхав до району, але в парткомі нікого вже не застав, бо всі члени парткому роз'їхались по селах.

Пройшовши темним коридором, у якому стояла важка тиша, Соколов, попрохавши дозволу, переступив поріг кабінету. За чистеньким столом він побачив не молодого вже чоловіка, який, відклавши газети й підібравши з лоба сіде волосся, встав йому назустріч.

Це був секретар парткому Голуб.

Перша їхня знайомість відбулася в процесі жвавої бесіди. Голуб жадно слухав оповідання Мар'яна про життя столиці. Він цікавився будівництвом нового заводу, який уже став до експлуатації і на якому працює тепер Соколов. Мар'ян докладно розповідав про всі найхарактерніші факти будівельного пафосу. Потім Соколов спитав Голуба, де він працював до свого секретарювання у Васильєві.

— Життя моє,—сказав Голуб,—з великою практикою. Від рядового червоногвардійця в Москві під час Жовтневого повстання до комісара Н-ського батальйону я пройшов усі щаблі.

*) Уривок із повісті «Кантакузы», що незабаром виходить у видавництві «Український Робітник».

З 1922 року, коли я демобілізувався, до 1929 р. працював на ХПЗ. І тепер пильно слідкую за життям рідного заводу.

Потім Голуб схаактеризував район, декілька разів підкресливши, що найважливіше нині партійне завдання — виконати плани хлібозаготівель і домогтися цілковитого збору врожаю.

— Вам, товаришу Соколов, випало їхати за секретаря партосередку в село Кантакузи...

— В Кантакузи?

Соколов схопився із стільця. На його молодому чолі пройшла скорбна тінь. Він ще раз перепитав:

— Значить, у Кантакузи?

— Так... Але, що з вами, товаришу? Чого ви так схвилювалися?

— Пусте, згадки... А хіба ж це село у вашім районі?

Мар'ян не знав, що це село, у якому він розгубив кращі дні своєї юності на важкій роботі по стайнях та воловнях дириндівських куркулів, належить до Васильївського району, тому він і перепитав секретаря.

— Вам, товаришу Соколов, тяжкувато буде там. Партосередок у цьому селі малочисленний і до того ж розхитаний явним опортуністом Забурським, що ми його вчора на засіданні бюро зняли з уповноваженого в Кантакузах і виключили з партії, та Ярославенком, секретарем, якого ми теж зняли з роботи... Вони завершили своє верхоглядство «лівим» злиттям двох артільей. Ярославченка ми лишили в Кантакузах, — нехай виправдає довіря партії. Комсомольський осередок теж слабкий, хоч ядро його — хороші комсомольці. Наталя Яровенко — секретар їхньої, комуністка-трактористка, ударник Каліновський: його бригада добрий водій в артільі... Зверніть увагу на голову колгоспу, він новий там...

Мар'ян Соколов одержав настанову. Голуб схаактеризував найдрібніші деталі кантакузівського життя. Він розповів про весь актив села, надто багато зупинявся на комсомолі і звернув увагу на той факт, що комсомольці в листі інформували партком про перекручення Забурського і Ярославенка.

— Основне, Соколов, — Кантакузи вирішують хлібозаготівлі по цілому району, — підводячись ізза столу попередив Голуб.

Від Голуба Мар'ян пішов до райкому комсомолу. Однак, секретар був у від'їзді, як і всі члени бюро, і йому ні з ким було поговорити. Він тільки зареєструвався в керсправ й умо-

вився з ним, щоб поговорити телефоном із секретарем, коли той повернеться.

Погодившись у голярні «Червоного хреста», Соколов вирішив відпочити в готелі, доки приїде підвода, якою він має їхати до Кантакузів.

Коли Мар'ян Соколов переступив поріг свого нумера, годинник пробив другу годину. Протяжний дзвін годинника повернув Мар'янові думки знову до Кантакузів.

Колись, заглушаючи ранковий шум у Кантакузах, дзвони Троїцької церкви слейно запрохували до себе богомільних.

Соколов ліг на ліжку, щоб відпочинути, але не міг заснути. Перед ним спливали деталі життєвих фактів, вулиці, пам'ятні місця, обличчя людей,—все чергувалося, як у калейдоскопі.

... Раптово двері кімнати розчинилися. Натоптуваний чоловік, з очима, як вічка в ботинках, ніяково тупцював на порозі.

— Звиніть, товаришу, ви будете уповноважений із Харкова?

— А вам кого треба?

— Я... буду Пантопа: голова колгоспу «Долина Шевченка» із Кантакузів. Приїздив до колгоспівки в справах артїлі, а там наказано вас узяти до нашого села...

Сафон Пантопа брехав, справді все це було не так. Як тільки він довідався телефоном від Соломона Каразіна, що Соколов має прибути в Кантакузи, Сафон звеліз запрягти коней у бігунки і поїхав до району. А щоб одвести людську увагу, Сафон поїхав спершу до колгоспівки. Дорогою поганяв коня з усієї сили, щоб якнайскоріше зустріти Соколова.

«Першим узнаю, що за птиця...»

І тепер, коли Сафон побачив Мар'яна, він подумав: «Немає чого узнавати. Так собі хлопчак. Можна буде легко голову заморочити...»

Однак Пантопа попрохав:

— Якщо маєте охоту, будьте ласкаві,—на бігунках паїдемо... Ресори гнучкі й колеса помазані: не трусить...

Соколову, звичайно, не було чогось чекати. Він похапцем узяв чемодана та газету й пішов слідом за Пантопою. На просторому дворі стояв кінь і відмахувався від оводів. Коли вони підійшли до бігунків, Мар'ян запитав Пантопу:

— Ви давно прадюєте головою артїлі?

— Місяць і двадцять днів...

Тимчасом у двір увійшов листоноша. Він запитав, про щось у двірника, який байдуже вказав на Соколова. Листоноша підійшов до Соколова, засміявся чорними від пилуги зубами й подав листа.

Соколов здригнув і розпечатав листа.

«Любий Мар'яне! Я не винна, але мій обов'язок повідомити тебе—син Пашнянського, Кость, уперто чіпляється...

Твоя Єлька Соколова».

Мар'янові руки затремтіли. З очей вискочили зайчики злості й сховалися під чорною шевелюрою. І вже їдучи шляхом, Соколов подумав: «Ваша гра, Косте, буде програна».

Шлях в'юнився геть у вибалок, а там спинався, як гадюча спина, на гору. Схилившись через плече Пантопі, Соколов запитав:

— Як ви гадаєте, у вашій артілі є куркулі?

— Гай, гай,—відповів Пантопа, граючи вузькими очима.—Як вам, товаришу Соколов, не соромно запитувати. Звичайно є... Від них і все горе... Вони, як сап, впилися в наше тіло, а ми, знаєте, підсліпуваті, часто не добачаємо. От приклад сліпоти—Ярославенко... його ж, здається, зняли з роботи...

І Пантопа боком обернувся до Мар'яна, щоб зручніше було розмовляти.

ДЕВ'ЯТСОТ П'ЯТИЙ

(Із циклу „Харків“)

Донбас:

Землянки. Курява. Дим.

Донбас:

Скарбниця—всесвітом визнана.

А антрациту,

а солі,

а руди залізної!

...Важкувато у термін десятиденний

Прикинути оком господарським «тищі»,

Підрахувати річні дивіденди

Нордфельдів та Ігнатіщевих

Інкустовану залу

Розквітчано пишно;

Поблискує лисинами—в крісла засіло

Кремезним торсом

«Горнопромышленное

Общество Юга России».

Звідси,

зваживши обставини ранку,

Обернувши на асигнації

вугілля тонни,

Воно порадиться

й знизить роздінки

Зарубникам, саночникам, конобнам...

І, дізнавшись про з'їзд

та хазайську відозву

Десь у Рутченкові

Шахтар чи шахтарка,

Прочитавши роздінки,

«Загне» загрозово

У господа бога, в хазяїна, в Харків...
... За вікном погода простудна, слизька,
Коні місять копитами

Ріденьке тісто,

Хлюпає калошами перехожих Сумська,
Щоденним життям ворухиться місто,
Що живе, як і личить подібним містам.
Заповзятість думських стремлінь заскорузла
В боротьбі з калюжами

На містках

В місцях, де стрибати на брук—безглуздя!
Вдячні неторопкості міській,
Відшукавши дорогу, не схожу на клейстер,
Понурі, стереотипні «ваньки»
Прямують спокійно по коночних рейках;
Улєсливо в'юняться

Прикажчики бідові,

На лаврах спочивають

Прибутками набряклі:

Ковбасні Кабакови,

Рижов-Пономарьови,

Розбитий на крамнички

Пасаж Пащенко-Трипкіна..

Обивательський центр до тиші привик
і вважає—

розмовляти не варто

Про далекі загрозові події Москви,
Мовляв, неможливі

в умовах Харкова,

Який не продовжить обурення вглиб.

І даремно поліція робить труси,

Бо коли страйки навіть були,

То в суто економічному дусі!

Вечір. Тиша. Учасники з'їзду,

Коли спорожніла зала,

Вирішили:

«В театр не їдемо—пізно

й пісно,

А звідси висновок—

У «Версаль»

А поки у Версалі

Заказували ром,

В театрі, повному

З лож до галереї,

Освітлений рампою

Кінчався погром,

Тобто остання дія «Євреїв».
І актори, відважно забувши про острах
Можливого
чорносотенського самосуду,
Глядачам доводили
фарбливо і гостро,
Що євреї—теж люди...
Але головне
почалося тоді,
Коли зала проковтнула
вибух овацій
І, м'яко стелячися,
Зашарудів
З верхнього яруса
Сніжок прокламацій.

...За містом—з розчиненої квартирки
Тягнувся махорочний дим сизувато.
Кілька людей, збентежених спіркою,
Кроками вимірювали кімнату.
Один зупинився раптово й різко:
— Вам, меншовикам,
незрозуміло чомусь,
Що страшного мало. Що і зламаний виступ—
Це підготовка до революції!!!

...На заводі не гунав ковальський,
Не шарудів у механічному пас.
Ніч нервово дигарками пихкала де-не-де.
Не дослухавши гудка
хрипкуватий наказ,
Перший вирушив
Гельферих-Саде;
Перейняв «Мельгозе».
Підмерзла рань
Рипала поскиглюючи.
І тільки на розі
Уперше гримнули (не в голос) «ура».
Зустрівши
голову колони
Паровозного
І через центр, що замкнувся на ланцюжки
(де кожна квартира припишкла окремо),
Зробивши трибуну з рук,
робітники
Пронесли над головами Артема.
З тремтячого під промовцем помосту
Над Соборним майданом,

Напруженим і кострубатим,
Ливарник з Паровозного
«Дядя Толстий»

Хитнувся

і вигукнув:

«Геть дарат!»...

Канатка сунула з Катеринославської,
Нерішуче застигли драгунські підкови
І Харків побачив,

що він тримається

Не на Жевержеєвих

І не на Кабакових.

А коли перший постріл

З присвітом проспівав

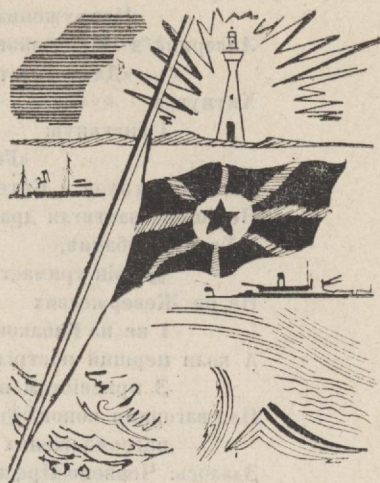
Над вагонами конок,

нагромаджених у гори,

Здалось: Червоно-Пресненська, барикадна
Москва

Не за тисячу верст, а поруч...

★ М. НАГНІБІДА

СЛАВА ДРУЗІВ

Ми не їли,
ми не спали
В завірюсі буйних літ —
трупами дороги присипали
порохом солили хліб.

Патронташами хрестились
ми перед боями,
дві мелодії нам грали
полкові баяни.

Грали пісню перемоги
в боєвому крузі,
грали тихий марш розлуки
над тілами друзів.

І лишалася в степах
насип безіменна,
друзів кров переливалась
на наші знамена.

Перед нами не встояли
найкрутіші кручі —
білих прапор розірвали
на бинти й онучі.

І тоді здобута чесно
слава славна і густа
про Кожанівські загони
обійшла усі міста.

Одгремів останнім боєм
в честь народження зорі,
нам Республіка сказала
повернутись до морів.

З доків вирвавшись, гуляла
по усіх морях луна:
— Кораблям ми дарували
кращих друзів імена.

І міцніла друзів слава,
розквітала і гула,
їм салютом вибухали
понад нами вимпела.

Під високим нашим небом
ходить впевнено і гордо
по морям і по озерам
кораблів струнка когорта.

Їхня юнь здіймає бурю,
де ще буря не була...
Вибухайте ж вище сонця
Ім'ям друзів вимпела.

Л и с т

В очах твого народу
ласки більше, ніж неба в озерах,
руки твого народу
упертіші за бамбук.
Пісня твого народу
бистріша морського вітру,
шереги твого народу
густіші моїх лісів.
Правда твого народу —
коріння міцного дерева,
дні твого народу —
віти рясні врожаєм...
Ми віримо в перемогу,
як віримо вечорами.
що завтра настане ранок
і сонце підніметься в вись.
І ніби на ниви чорні
ллється дощі весняні,
так всесвіт гука
ваш славний і мудрий час ...
.....
Такого листа я одержав
від негра, що був у нас.

Н А К О Л І Ї

Іде Кантур насипом. Пильно озирає колію; перевіряє «чотну» (від будки до містка його учасок), а додому повертає по «нечотній».

Уже всмак напрацювався старий. Спочити б трохи, посидіти в прохолодній тіні акадій, на поріжку.

Зиркає на посадку; стоїть вона зеленою стіною, кучерявиться... Аж ген, скільки й зір сягає, простяглася.

Та ж ні, працює старий. Зупиниться, кине оком на підшву рейки; поплює на долоні, змахне зза плеча молотом і, прихекнувши, мідно гупне по костію. Абож гайку послаблю прикрутити. І далі йде. Так щодня, два з лишком десятки літ. Тільки по обізветься в курнику галасливий півень, старий поквашно схопиться, вдягнеться тихо, щоб Сашко не прокинувся.

Одягнувшись, будить стару тихо, шепотом. За цим виходить з будки. На дворі ще темно. Блідо й мінливо догорають зорі, але на обрії лягає сіра продовгувата смуга. Він бере сигнали, чіпляє до пояса коробку петард і, склавши на плече інструмент, поспішає на колію. Тепер уже й зопрів старий. Сонце палить так, що й галасливе гайвороння припишло собі в гушавині дерев.

Не легко звикнути до цієї глушини. Але дідові байдуже. Звик. Полюбив свою будочку, цю ділянку колії. Ними живе, про них турбується. Як не є, а він господар тут. До найдрібнішої деталі знає свою ділянку, кожен костиль, гайку, і все

для нього таке дороге, рідне. Терпіти не може старий, коли на коліях безладдя. Недоспить, а зробить свій учасок показовим!

... Витер росяне чоло Каптур. Перевів погляд вперед, на обрій, де в сизій даліні плавають і хлюпають сріблом кінці рейок.

Всі ці дні багато працює старий. Кувети розчистив, брівку рівно, мов під шнур, підвів, на коліях — ні смітини. Подивитися на такий учасок любо. А сьогодні ранком, оглядаючи «чотну», схвилювався дуже. В багатьох місцях щось порунтало брівку, між щебінем сміття хто й зна скільки... Обурило це його. Хто зробив це? Кому й навіщо потрібно це?

Занепокоївся, рознервувався старий. У тому вбачив демонстрацію помсти, перестороги... Загрозу відчув: «Кому ж я що зробив? Хто мені горя бажає? Сусіди? Тільки ж і словом, здається, не образив нікого...»

Думає. Тільки ж ні! Нема зза чого сваритися! Але якось мимоїть пригадалася позавчорашня зустріч із Шилом — на колії, біля містка. Шило тоді надто кисло привітав старого, послішність його була незвичайна, не така, як завжди, а в голосі старий яскраво відчув іронію.

— Щасливий ви, нівроку вам, Василю Миколаєвичу. У богородиці мабуть телятко з'їли. Чого ви так здивувалися?.. Не добре, не добре так. Ніби нічого й не зна...

— А от же й не знаю Касяне Платоновичу, — широко посміхнувся старий, сприймаючи все за жарт.

— Ну, ну, не чесно так... Від сусідів не заховаєте.

— Та в чому річ? — низив плечима й підступив ближче.

— Ха-ха! Про нього книжку скоро напишуть, портрета малюватимуть, а він наче й не зна. Ви ж кращий ударник нашого околודку. Розумієте: кращий уда-а-арник!

Каптурові не сподобалася мова ця. Образився.

— Балака хто й зна що. Говори вже прямо...

— Хитренький ви Миколаєвичу... — крутив головою Шило і взяв старого пальцями за комір тужурки: — А пригадуєте чотирнадцяте число? О! І про начальника району не забули? Що на дрезині їхав?

— А-а... Ну, то й що з того?..

— А те, Миколаєвичу, що не по товариському ви робите... Не по сусідськи. Адже з вашого боку їхав? Ну от. Зушилася дрезина проти моєї будки. Гукає мене. Підбіг, думав, може води

захотіли, а він і давай мене відчитувати. — «Чому, мовляв, у Каптура учасок зразковий, а у вас колії травною заростають? Чому на нього в роботі не рівняється? Ледарюєте? Я, каже, з майстром про вас, Шило, поговорю».

— То я й винен?

— Звичайно, винен. Не добре по сусідському так робити. Треба не вискакувати, рівними бути. А то, бач, кому шана, а кому... — і Шило, люто крикнувши, пішов геть. А старий навіть услід йому не глянув: думки захопили владно. Чи справді ж було те, про що говорив Шило? На вірилося.

Пригадує: так, справді чотирнадцятого, новий начальник району, товариш Кузнецов, на дрезині їхав. Колії оглядав. Зупинивши дрезину, підійшов до старого. Привітався з посмішкою. Вони посідали на траві. Запалили. Довго розмовляли. Про роботу, життя. В розмові випалили ще по цигарці.

— А учасок ваш добрий. Я задоволений. Вам хтось допомагав, чи самі працюєте? Самі? Добре! Відмінно! Ви давно працюєте? До речі, ви комуніст?

Старий розгубився:

— Я? Та так... уроді того... Тобто син у мене, Сашко, комсомолець. А я... значиться по старості літ... батько йому.

Посміхався Кузнецов. Потім у будку зайшов, роздивився на все з цікавістю, розпитував про життя, роботу. Навіть про те, скільки огірків думає солити—розпитав. А на прощання говорив так, ніби родич:

— Живете ви тут, глушина така навколо... Але нічого, ми й тут зробимо вам життя. Днями надішлемо до вас людей. Думаю, що дещо зробимо. А ви, старики, нам допоможете.

...Працює старий, думає. Йому приємно згадувати про зустріч з начальником.

Над посадкою темносірим шматтям повзли хмари. Пахло сіном, хлібами стиглими і нафтою з колії.

Шило сидів під буркою на ослоні. Думав.

Він щойно випровадив гостя. Та чи й гість же це?.. Прийде, розкладе книжки по всьому столу і, будь ласка, вивчай політграмоту. Спочатку ці політзаняття для Шила були справжньою мукою. Він не відмовлявся, алеж Федір помічав це. Він бачив ріжницю в ставленні до науки Каптура й Шила. Він і в казармі з робітниками учиться. Знає, вивчив. Тому змінив метод.

Пожвавив заняття і домігся свого. Перелім настав. Сьогоднішнє, приміром, заняття пройшло дуже добре. Шило зацікавився навіть. Як розговорилися, то не зчулися, як і смеркло.

Шило чує веселе насвистування Федора, що пішов колією додому.

«Розумний бісяка. Там мабуть усі такі в політвідділі... Та й хитрий же. Почне про політику, а з'їде зовсім на інше. Про вас уряд турбується. Все для вас: і сінокос, і сараї для корів, і будки ремонтують... Зарплатню прибавили. Тільки працюй чесно, як для себе... А ви відсталий... Про Каптура говорите, даєте його. Ні, вам треба шанувати його, вчитися в старого».

«Вже двічі про Каптура згадував. Може справді догадуються?» Йому, до болю стислося серце — шкода стало старого. Ось він повстав в уяві: обличчя винувато усміхнене, очі вицвілі з глибини орбіт іскряться радістю, завзяттям.

Але тут же відлягло. Заворушилося всередині щось, що виправдувало.

«Хіба не зробиш із серця? Ну, розізлився, кинув оберемок бур'яну на колію. Невелике й лихо з того...»

З посадки тягло приємною прохолодою. Голосніше затурчали цвіркуни. Деся далеко обізвався свисток паровоза. Шило потягнувся, позіхнув і хотів іти спати. Пасажирський ще не скоро. Вантажних поїздів ніколи не зустрічає.

Раптом... що ж це?! Деся далеко дзенькнуло щось металеве. Так, ніби ломом об рейку. Всю увагу напружив Шило, прислухався. Дзенькіт повторився виразніше і зовсім близько, на Шиловому участку.

«Що це? Хто стукає? Колію... розбирають?» Боляче різнуло в серці; затрясся лихоманкою. Отетерів—з місця не рушить.

«Невже банда? Господи, пропав тепер...»

Він схопив ломаку, що з опалу здалася замашним шворінем. Мов божевільний, помчав уздовж колії, відкосом. Аж ось за закругленням і вони. Виразно бачить: їх двоє. Нахиляються, бряжчать чимсь. Серце Шилові одірвалося; подих перетяло гострим лезом невидимого ножа.

«Розбирають колію. Що ж робити? А он... ще двоє...»

Його кинуло в піт.

«Гукнути на сполох? Але не встигну. До казарми далеко. Скоро поїзд вантажний».

Він підкрався ще, але не насмілювався підійти ближче десятка кроків.

— Хто тут?! — очайдушно зойкнув Шило. — Стріля-ати буду-у!.. — Гукнув це таким голосом, ніби його вже схопили й починають трощити.

— Стрілять?! — голосне й зле перепитав один з них, що миттю підскачив і змахнув над головою ломком. Схопив за груди, скрутив міцно.

— Ти що за птах? Ну!

— Я...я... сторож. Будочник я. Шило... Не губіть, діт-ти у мене...

Той, що тримав за груди, нараз опустив лома і голосно зареготав. Просто в обличчя Шилові.

— Ха-ха-ха... сюди хлопці. На хазяїна варвався...

Вартового швидко оточили. Але покищо не били. Будочник тремтів і боязко зиркав на обличчя незнайомих.

На одному з них затримався погляд його. Він подався вперед, руку протягнув нерішуче, боязко.

— Ви... я... простіть. Ви ж Федя... Політику читаєте в мене... не вбивайте...

І знову реготали всі.

— Та не трусіться ви! — гукнув ближчий. — Це ж ми, свої! Ніхто вас не вбиває... Ну, диви, перелякався як. Та кажу ж вам: це я, Сашко Каптур. Розумієте?

До них підходить старий Каптур, що був далі. Він зовсім не бажає образити сусіда. Ледве стримуючи сміх, говорить:

— Ви нам простіть вже Платоновичу. Шкоди, сказати вам, нема, а ви от розстроїлися. І поганого нічого не думали. Просто, сказати вам, пішли допомогти. Це хлопці все. І мене вговорили. Підем та й край. Дак ми й пішли. Завидна почали, та от забарилися трохи. Я спочатку не хотів. Лаятися, думав, будете. А потім і думаю: допомогти сусідові не гріх і нічого тут страшного. У сусіда діти, і може невправка.

Старий певен, що Шило розсердився. Ждав, що зараз з лайкою накинеться. Коли ж ні! Та й де вже йому: розгубився, руками розводить, а слова не промовить. Мов язика заглинув. Але заговорив, нарешті:

— Та я... ви пробачте. Ні... я тільки прошу не робіть цього. Мені після цього хоч мотуз на шию. Засміють робітники, коли визнають про це.

Він тисне старому руку й відчуває, що не втримається, заплаче.

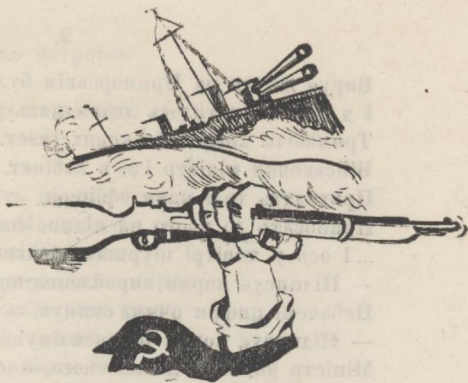
— Ну, що ви, Платоновичу,—почали заспокоювати. — Ніхто про це не знатиме. Тільки й ви не лайте за втручання. Хотіли, щоб ви зі старим рівні були. Підрівняти.

— Я тепер... Мій участок таким буде, що на всю залізницю. Я вже думав про це нещодавно. Контрольні й педальні стовбді обкладу червоною цеглою, вапвою помажу. Щити в порядок складу й обгороджу.

— Ну, годі...—обізвався Каптур.—Працювати темно вже. Ходімо, скажу я вам, до мене в гості. Година ще рання. Стара чаю приготує. А головне, як заведу патефона!.. Де взяв? Ну от... Політвідділ преміював. Ось товариш Юрченко, спасибі, турбується.—І така, скажу я вам, штука хороша. Прийду з роботи—стара обід подає, а я, як заведу! За серце бере.

Старий крокував поруч Шила, і тепло хлюпало йому в грудях. Він знав, був певен, що тепер вони з Шилом не лише сусіди, а й друзі.

Харків.

Ш О В К

1.

Весняними свіжими берегами
У травні вилискує порт Йокагама.
У травні синіє схвильована даль,
У травні гіркий розквітає мигдаль.
Врізаються в небо розгойдану синь —
У гавані тихій — мідні корпуси.
... І з моря широкого дикі низовки
Обвітрюють фабрику штучного шовку.
І в морі великому дужі низовки
Здіймають прибою травневого дзвін.
... А поряд з виробленням штучного шовку
Тут роблять справжнісінький піроксидин.
А трюмів безодня поклажі бере,
І плавно ідуть кораблі в Порт-о-Прено.
Вітри налітають раптово і різко.
Мовчазно ідуть пароплави у Фріско.
... Ніде фабрика шовк в Нагасакі, в Гонконг,
На фабриці змалку працює Ма-Джонг.
Працює в фабричному гамузі Реві
І дівчина схожа на ранок травневий.
Всміхається весело, збуджує, кличе
Її молодецьке дівоче обличчя.
А голос у неї дзвінкий, наче гонг.
І дівчину ніжно кохає Ма Джонг.
І мрія у нього далеко встає —
Закинути зовсім лахміття своє.
Він хоче, закинувши сирій мішок,
Прийти до коханої вдягненим у шовк.
Поїхати жити в далекім краю...
... І любить Ма-Джонга маленька Аю.

Вирує життя на Приморськiм бульварі.
 І з башти скотилось дванадцять ударів.
 Тримаячи кипу військових газет,
 Військовий міністр іде в кабінет.
 Приходять тоді пани офідери.
 Приносять до нього на підпис папери.
 ... І ось у повітрі шуршать асигновки.
 — Підписує норми вироблення шовку
 Небачені дифри очима окинув.
 — Підписує норми піроксиліну!
 Міністр виконує плана свого,—
 — Над світом широким поставимо Го!
 Міністр підвівсь,
 до вікна підійшов.

Сіріє потомлено він.

... Десь в одному місці рветься шовк,
 А в другому рветься піроксилін...

... Уже підкрадається морок недобрый,
 І стомлене сонде сховалось за обрій.
 Замерзлі дрижать ліхтарі понад містом.
 Сидить в кабінеті військовий міністр.
 І він споглядає сузір'я у небі:
 І поруч сидить нафарбована Бебі.
 І він виявляє заховану ласку
 Дарує їй шовкові сині підв'язки.
 І очі у неї задумано ясні —
 — О, пане міністре, ви дуже люб'язні!
 ... Він гладить її золоту голову,
 І рве нетерпляче одіж з шовку.
 Її він ділує, до неї він лине.
 — Яка ідилічність!

Чудова картина!

3.

... Шле фабрика шовк в Нагасакі, в Гонконг.
 Працює Ма-Джонг
 і сміється Ма-Джонг.

І часто, схилившись біля машини,
 Він мріє змінити лахміття на шовк.
 ... Та раптом—

покликала батьківщина,

На заклик її він слухняно прийшов.

... В маленькій кімнаті

димлять папіроси,

У димі густім кабінет потонує.

Сказали:

— Ма-Джонг, ти будешь матросом!

Сказали:

— Ма-Джонг, ти підеш на війну!..

4.

Блакитна ескадра стоїть під парами,
Готова залишити порт Йокагаму.
І ловить фотограф у свій апарат
Японських матросів прощальний парад.
Завмерло в чеканні схвильоване місто —
Приймає парад сам військовий міністр.
І серце дзвенить, як розбите банджо
У лавах матросів проходить Ма-Джонг.
Очима з'їдають шереги матроські —
Обгорнуті шовком зогнілі підмостки,
Де тишу на клаптики розріза;
У шовковій рясі маленький бонза.
Щоб флот непохитний дістав перемогу,
Він молиться Будді — японському богу.
Матроси співають священний хорал,
І честь віддає ділуган-адмірал.
... А вітер улесливо вимпелом грає..
І честь віддають двадцять два самурай.
— Хай слава Японії вічно гремить!
І дзвінко притоптують чобітьми.
... І ось уже прапор підносять лінкори.
— Блакитна ескадра виходить у море.
Луна покотила розсипчатий гуд —
— Останній, останній, останній салют.

5

... Уже за наказом скасовано тишу.
І робиться пульс кулеметів частішим.
І марять матроси немов у тифу:
— О, чортова ніч!
О, безумний тайфун!
Тайфун божевільного руху набоїв,
Диявольська дійсність японського бою!
— Яку несподіванку викине ніч нам?
Хвилюється, блідне заляканий мічман.
Вибухують бомби,
і шовковий дим
Лягає на море спрутом голубим.
Встають у тумані огидні химери.
Сховались вкінці пани офіцери.
Біліють кокарди, погони, вбрання.
— О, чота солдат — непогана броня!

... У вухах тривожно кров дзвонить у гонг.

У кулю грудьми зупиняє Ма-Джонг.

І серце лякливе збентежено — тьох!

Солдат невідомий — один з багатьох!

Ти більше уже не повернешся звідси.

Упала гвинтівка з твоєї руки.

... А смерть за прийомами джигу-джитсу

Наносить удари важкі.

Твій змучений погляд безсило закляк

І горло затыгує мертва петля.

Встаєш ти яскравим документом бою,

Одержав на вічність сьогодні мандат.

— Сині ночі кричать над тобою,

— Чорні птиці кричать над тобою,

— Білі хуги кричать над тобою,

Молодий невідомий солдат!

Над твоєю труною схилилася Слава

І тебе одягає в шовковий саван,

Ти вже можеш, закинувши сірий мішок,

Прийти до коханої, вдягнений в шовк.

— Скоріш, наречений!

В далекім краю

На тебе чекає маленька Аю.

Тобі патріоти кричать гаряче:

— Солдат невідомий!

Пошана і честь!

... А пісні слова переливно летять:

— Дешевий тут шовк

і дешеве життя!

6.

Замерзлі дрижать ліхтарі понад містом.

Сидить в кабінеті військовий міністр.

І він споглядає туз місяця в небі,

І знов біля нього яканебудь Бебі.

Її він цілує, до неї він лине,

Тремтять у вояки старечі коліна.

У роті буззубому гинуть сардинки,

Карафка від віскі порожня стоїть.

О, віскі англійське — приємне, як жінка,

А жінка ще більше як віскі п'янить!

У неї в очах переливні вогні:

— Що чути нового? Ну як на війні?

Вривається згадка...

— Ескадра, гармати

І посвист гранати і піроксилін.

... І входить в кімнату привид солдата—

У шовковім савані він.

— Сьогодні поповнення дали до флоту
Загинуло вчора трагічно три роти.
Та, душенько, нащо про це?
Навіщо ти хмуриш лице?
В приємнім сигаровім димі,
Ми краще ставлюємо шіммі!
... І він їй дарує і шовк і намисто!
— Ви дуже люб'язні, пане міністрі!
... Замерзлі дрижать понад містом вогні.
І ось вже до стінки приставлено ніч.
На вулиці гуркіт проносить луна,
І камінь летить в амбразуру вікна.
З гіркого, важкого, полинного світу
Уже без докладу вривається вітер,
Приносючи з вулиць громовий привіт —
Це рвуться склади порохів.
... І кидає вітер в далекий куток
Червоного шовку маленький шматок,
Червоного шовку маленький шматок,
Що збуджує в крові зненависті ток.
Зненависть пробігла обличчям дебелим,
Чомусь у руках заблищав парабелум.
Здригнувся, утнувся бажуючи сісти,
І блідне від жаху військовий міністр.
І чує залякано серце сатрапа:
Шматочок дей — частка великого прапору.
Руйнуються зовсім міністрові плани.
Він чує —

японські ідуть партизани
Він чує їх кроки...

Він чує їх пісню,
Суворий, безжальний і грізний мотив.
... Він чує —

до нього вривається дійсність,
Від якої не можна втекти.
... І кидає вітер в далекий куток
Червоної пісні маленький шматок,
Червоної пісні маленький шматок,
Що збуджує жаху передсмертного ток.
— Схилились печально померлі риштовання,
Вмирає від кулі настояна ніч.
.. І радість в Японії заарештовано
В підозрі на участь у повстанні.
Тремти, Йокагамо!

Тремти, Йокагамо!
Приділюйтесь, друзі, точно і прямо!
Тримаючи гвинт, не здригнеться рука
Ніколи в японського більшовика!

Японіє!

В Завтра відчиниє двері,

Ти бачиш — яснє незнана мета —

В широкі шелени твоєї імперії

Вдаряє без промаху пролетар.

Японіє, чуєш?

Ламає затори.

рветься шовковий піроксилін.

На адській машині твоєї історії

Лишилось якихнебудь кілька хвилин.

... І ніч помирає повільно, похмуро,

місяць у небі зійшов нанівець.

... І мчитьсЯ

бікфордовим шовковим шнуром

Зненависть густа до робочих сердець.

Тремти, Йокагамо!

Тремти, Йокагамо!

Приділюйтесь, друзі, точно і прямо.

Тримаючи гвинт, не здригнеться рука

Ніколи в японського більшовика!

НАЙБЛИЖЧЕ

Може вчора ввечері,
Може на сковзанці,
Може в комітеті
В березневу ніч —
Скучаю по Таньді
В синій капітанді.
... Одвистіли липи,
Як лапатий сніг.
Від білого квітня
Аж до листопада —
Всі дороги зміряв
Ще й густі сади,
Скільки передумав,
Скільки переміряв...
Ні! Такої Таньки
Більше не знайти!

От зібрались хлопці
В нашому райкомі,
В нашому райкомі
Та й посеред дня:
За журою гомін,
Гомін-перегомін
Хвилями густими
По тобі піднявсь.
Від такої туги,
З вечора до ранку
Тугими б ногами
Пройшов Кара-Кум —

Може знайду Таньку,
Та не в капітанці,
Може в капітанці,
Тільки не таку!

Ти ще позавчора
В райкомі оргінстром
Сиділа допізна,
А зараз нема.
Сади вполювала
Осінь жовтовіспа,
Вітри закачали
Степовий розмай.

Тож мене окутала,
Теплими долонями,
Теплими долонями
Голуба журба.

Де ти переходиш,
Мною розцілована,
На яких дорогах
На чийх хлібах?...

Цюкнули морози
Гострою сокирою,
Гострою сокирою
Синюватий став.
Сніжиною білою
З високого вирію
Сьогодні одержав
Від тебе листа.
«По райкому скучила,
По парткому скучила,
А зі всіх найбільше,
Звісно, по тобі...
Тільки знаєш, друже,
Затамуй ти біль свій,
Затамуй ти сум свій
До кінця робіт.
Курси вже кінчаю
Ось скоро причаю...
Вистачає хліба,
Скільки не їси —
Передай райкомівцям,
Нехай не скучують.
Ти все хотів сина...
Буде любий син!»

Вже дощі опали
І дими розтали.
В озері уранці
Холодна вода.
Ось приїде Танька
В синій капітанці...
Приїжджай, любима,
Теплу руку дам!

Може вчора ввечері,
Може на сковзанці,
Може в комітеті
У грудневу ніч —
Скучаю по Таньці
В синій капітанці.
... Одсвистіли липи,
Як лапатий сніг!..

ПІВНІЧНА НІЧ

(Оповідання геолого-розвідника)

Ніч гуляє на моїх ділянках.
Вітер б'є в ялинові сади.
І туман —

густий,
важкий —
до ранку

По землі повзе, неначе дим.

А до ранку нашого далеко —
Тиждень, два, а може й цілих три..
На Кукісвумчорі ¹⁾ — праці клескіт.
Ми руду копаєм — шахтарі.

Наморозь виблискує на лицах,
І туман на бронхи осіда.
Ми ж працюєм,
Хоч земля, мов криця,
Від морозу лютого тверда.

Хуртовина завиває-виє та
Засипа кар'єри і путі.
Маловіри скиглять:
— Ой, не вийде!..
— Ой, труда не вартий апатит!..

¹⁾ Кукісвумчор — гора в Хібінах, на якій зараз працюють апатитові рудні ім. тов. Кірова.

Катеринку маловір заводить.
А країна владно загула,
— Алюміній дати на заводи,
І суперфосфати — на поля!.. —

Ніч і... ніч...

Короткі інтервали
Відпочинку;

й — знов до праці йду,
Щоб в північну ніч
довготривалу
Розкопати дорогу руду.

Ми не кинем розвідки ніколи
(з нами Сталін — партії вожаї),
Щоб угноєне рудою поле
Нам дало потрібний урожай.

Щоб, мов зорям, лампам миготіти,
Електричним сяйвом налятим.
Щоб зеленуваті апатіти
Нам дали і світла й теплоти!..

...На лопатах
Сніг лапятий склється.
На лопатах —
Дорога руда.
А на лицах —
Теплота на лицах,
Хоч на бронхи
Холод осіда.
Скоро, скоро ніч сконає.

Дніти
Вже почне тоді.
І дивна річ —
Ми здобули гори апатиту.
В нашу першу
Заполярну ніч!

СМЕРТЬ ДІДА

Поруч мене, у моїй кімнаті,
На жаркій пролежанії постелі
День-у-день відлежується дід мій —
Сумовитий, умирущий дід.

І обличчя зморщене — картопля
Мерзла і стара — у нього. Завжди
Філософує про смерть, про спокій,
Про перебіг життєвих подій:

— Все життя своє я чоботарив,
Все життя віддав чужим чоботям,
Без чобіт ходили мої діти
І, не ївши, йшли, бувало, спать.

Тільки, пам'ятаю, по суботах
Я ходив з синами в синагогу.
Ми єврейського молили бога,
Щоб до смерті був не скорий спад.

Ми єврейського молили бога...
Та хіба почує бог у небі
Чоботарську ту мою молитву
Про сім'ю злиденну в вісім душ?!

— Не почує! — промовляє дід мій,
Цей сивоволосий Аристотель,
З бородою до грудей, з очима
Чорними й блискучими, як туш.

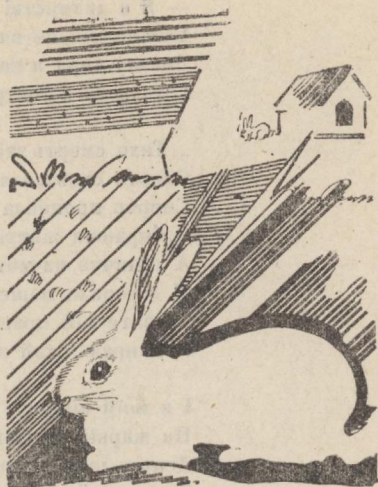
— Я в дитинстві не ходив до школи,
Батько мій не вчив мене талмуду,
Змалку горя я зазнав без міри
І жалкого й гострого, мов ніж.

... Тихо смерть зайшла до діда в гості,
Смерть сховалася у зморшках серця.
Смерть проникла у старечі кості,
Одбираючи життя.
А обличчя начебто жило ще
Й говорило пошенки: — Вмираю,
Та зате мій правнук буде жити!..
Я вмираю... хай живе життя...

І в моїй кімнаті, де бувало
На жаркій пролежаній постелі
День-у-день відлежувався дід мій,
Сумовитий, умирущий дід, —

Народився кучерявий правнук,
Аж ніяк на діда не схожий,
І ім'я йому дали велике
З металевим дзвоном: Победі!

Ленінград

КРОЛЬ (новелла)

(Из рассказов о детстве)

Был у меня кроль. Белый, пушистый, замечательный кроль. Я держал его в маленьком сарайчике около дома. Он отвык от света и людей.

Утром, когда я приносил ему свеклу, он сердито стучал лапой и прятался в дальнем темном углу. Там была у него постель—мягкая взрыхленная земля, перемешанная с пухом.

Я оставлял зелень, наливал в жестяную чашку воды и уходил, плотно прикрывая за собой дверцы.

Но я обманывал кроля. Я не уходил.

Прильнув к щели, не шевелясь, я следил за ним долгие минуты.

Некоторое время он сидел неподвижно, поводя длинными пониклыми ушами. Его огромный испуганный глаз горел, как свечка.

Я ложился на землю и, подперев ладонями щеки, продолжал наблюдать.

Медленным нырком он приближался к зелени. На его пути лежал солнечный луч—узкая густая нить света. Поднимая голову, он обнюхивал эту нить, перебирая ее нервными розовыми губами, как стебель ржи. Он очень любил тепло и свет и поэтому долго не мог оторваться от солнечного стебля.

Иногда, по утрам, я открывал дверцы. В нашем тесном дворике росли лебеда и бурьян.

Дворик был огорожен старым, источенным червями, плетнем, сваленным в нескольких местах ветром.

На большом провале плетня я терпеливо ждал, пока кроль выкатится на траву, ошеломленный свободой и светом.

В утреннем разливе он казался почти голубым. Он как будто бы даже дымился.

Я внимательно стерег его, побаиваясь, как бы не перескочил он в огород. Там росла сочная садовая клубника. Ее растил и холил дядя Егор, наш сосед и благодетель.

Мать все время работала на огородах за речкой, в долине. Поздно вечером, возвращаясь с работы, она приносила мне хрустящую печенную картошку и хлеб. Только теперь я вспоминал, что я ведь очень голоден.

— Осенью, сынок, мы будем с хлебом, — тихо говорила она, лаская меня усталой шершавой рукой. — Дядя Егор обещает и картошки и денег...

Погружая зубы в теплую, клейкую мякоть клубня, вдыхая запах костра и материной руки, я вспоминал вдруг о своем голубом звере.

— Понимаешь, мама, — говорил я, — Прыткий! Кошка — скок на забор, так он как хватит дра-ла-ла.

Мать улыбалась моёму восторгу тихой и немного грустной улыбкой.

— Будешь ты хозяином, правда? — спрашивала она, проникаясь моим чувством. — Будут у тебя кроли, голуби... Вот вернется отец...

Я догадывался, что в возвращение отца она мало верит, что она отгоняет от себя какую-то назойливую и тревожную думу. Я замечал даже, что при упоминании о нем ее глаза неизменно темнели.

Чтобы рассеять эту печаль, я начинал рассказывать смешные небылицы, придуманные за день — в лесу, в степи, на огородах:

Кроль гонялся за воробьем... Тополь на ветру смеялся, как человек. Вместо очков — стрекоза сидела на носу у дяди Егора.

В этой маленькой лжи я не видел ничего плохого. Увлекаясь, я сам начинал верить выдумке. Но больше всего меня удивляло, что так серьезно и так ласково, словно совсем правду, слушала эти выдумки мать.

Мне было восемь лет. Наше жилье—старая темная хатенка—стояло на самой окраине села. У меня не было товарищей и потому, что жил я далеко, и потому, что, часто хворая, я привык играть один на пустыре. Цветные осколки стекла и меловые камешки украшали тишину моего детства.

Кроль, огнеглазый, стремительный кроль, сразу заставил покинуть эти игрушки. Его подарил мне Яков—работник дяди Егора, садовник.

За речкой, на дальнем пригорке, он жил в землянке, покрытой сухими ветвями и мхом. Жил он одиноко, сторожил бахчи и пасеки и выращивал молодой сад.

Котята, голуби и собаки окружали его пестрой семьей. Были у него и кроли, которых называл он почему-то загорскими. Лохматые, вислоухие кроли.

По утрам я частенько приходил к Якову в гости. Не решаясь входить в землянку, я топтался на огороде, ожидая, пока он заметит и пригласит.

— А, пришел,—говорил Яков.—Ну-ну, куций, заходи.

В землянке пахло яблоками, хотя яблони в ту пору только отцветали. Я спускался по кривому крылечку и усаживался на рядно. Яков что-нибудь делал—он всегда был занят, то чинил свою рыжую, выжженную солнцем свитку, то строгал подпорки для молодых груш. Эти чахлые деревца он почему-то называл «благородными барышнями» и улыбался таким необычным в свой речи словам.

— Ну, как батько?—задавал он привычный вопрос.—Пишет?

Я отвечал важно, помедлив, мне приятно было употребить в разговоре два-три незнакомых слова: Галиция... фронт...

Яков шурил янтарные зрачки:—Вернется, говоришь?

— Обязательно вернется.

Потом мы молчали, и в тишине чутко похрустывал хворост крыши.

— Да, велика земля,—вдыхал он после паузы,—велика. А ты вот мал, брат...

Мы выходили из землянки и шли на огороды. Пасека встречала нас дружным гулом. Пчелы кружили над нашими головами, как золотая мятель. Яков показывал мне молодые ульи светлосерых кавказянок и новую посадку вишен. Аккуратно причесанные деревца покачивали темнокрасными ветвями. Ветви, казалось, были налиты розовым сиропом.

Случалось, заставлял нас на пасеке дядя Егор.

— Мед нюхаете? Озоруете?! — кричал он издали, смешно тряся головой.

Он ходил с длинной палкой, поеживаясь, потряхивая бородкой. Когда он снимал шапку, легкие струйки пара поднимались над его лысиной.

Сын дяди Егора — Силантий, сонный золотушный парень, с лицом угодника, плелся за межами на бричке. Он обычно сопровождал отца, хотя бывало за целый день дядя Егор ни разу не садился к нему в колесницу.

Меня дядя Егор не замечал. Он всегда смотрел поверх моей головы. При этом его глаза немного косили.

Я ни разу не видел его спокойным или беззаботным. Даже когда он улыбался, мне казалось, что он просто недовольно жмурится от солнца.

Яков подарил мне кроля еще осенью. Он заметил мою привязанность.

Около клетки, в которой возилась большая серая крольчиха и прыгали малыши, я простаивал целыми часами.

— Ану-ка, кудый, — сказал он, посмеиваясь в жесткую щетину усов, — возьми зверюшку, выгуляй. — И прежде чем я успел опомниться, живой комок лег в мои ладони. Руки мои почувствовали дрожь бьющегося сердца.

Наверное я очень растерялся, потому что Яков снова пристально посмотрел мне в глаза и добро задергал усами.

— Ничего, выкармливай! — воскликнул он. — Только будешь нести, смотри, чтоб Егор не повстречал.

Я поднял рубашку, и все еще не веря, прислонил к груди драгоценный подарок. Влажный носик коснулся моего тела. Лапки холодные и колючие скользнули по коже.

Узенькой тропинкой, через овраг, огибая курени огородов, я пробирался домой. Грудь моя горела от трепетной близости кроля.

Мать ушла в поле. Домик был тих и пуст, как обычно. Я отыскал хлеб и начал кормить мохнатого гостя. Он упорно встряхивал ушами, фыркал и тарашил огромные красные зрачки.

Когда я впустил его в сарайчик, он сразу спрятался в темном углу и после приготовил себе там постель. По утрам он привык получать свежую зелень. Зимой я носил ему сено, обрезки капусты и бурака. Для меня было большим наслаждением наблюдать, как пожирает он сочные куски качана, сы-

ты, довольный доверчиво приближается к дверцам и, став на задние лапки, выглядывает, не дадут ли чего еще?

Так он прожил всю зиму. Однажды, после болезни, весенним днем я вдруг увидел: какой он стал огромный.

В мае Яков обещал притти посмотреть. Я ждал этого дня с нетерпением.

Как-то, возвратясь поздним вечером с огородов дяди Егора, мать заболела. Я перестал ходить к Якову. Я подавал ей воду и хлеб и бегал за фельдшером.

Она болела четыре дня, и за это время ни разу не был у Якова! Мне было очень трудно в те дни. Впервые тяжелая дума залегла в мою душу. Я прятался в сарайчике и, взяв на руки кроля, зарывшись лицом в шелковую теплой шерсти, долго сидел, ни о чем не думая, почти в забытьи.

На пятый день здоровье матери стало поправляться. Раз или два она вставала с постели и сидела на крылечке. Лицо ее было темным и глаза сухими. Я сидел около сарайчика.

— Васек,— сказала она почему-то нараспев,— кролем ты бавишься, сыночек, одиноконький мой,— и заплакала.

Удивленный я поднялся с земли.— Что мне было делать с плачущей матерью? Я побежал мимо крылечка через открытую калитку,— сам не зная зачем и куда бегу?

На пустыре не было никого. Белые бабочки плавали над молодой полынью. За ближними плетнями лежало огромное и совершенно пустое поле. Мне захотелась опять вернуться к теплomu, ласковому кролю. И когда я возвратился и снова присел у раскрытых дверей, кто-то чужой назвал меня по имени. Я оглянулся.

Худой, загорелый мужчина стоял около крыльца. На нем была зеленоватая пыльная рубашка, такие же брюки и рваные сапоги. Грязная котомка висела на его руке. Он был небритый и, видимо, очень усталый.

Заметив мое удивление, он улыбнулся и снова заговорил, немного приблизясь ко мне.

— Иди к мамке, мальчонка... Весточка от папаши есть.

Я вскочил с травы, сразу забыв о кроле, и стремглав бросился в комнату.

Мать встретила меня странной улыбкой.

— Папанька?...— спросил я, почувствовав, как больно пересыхает горло. Сзади застучали каблуки гостя.

— Повертается он, Васек... Задержался тут недалеко.

Не оборачиваясь я смотрел в лицо матери. Оно оставалось растерянным.

... Вместе мы с ним,—продолжал гость.—Он за тебя все боялся. Любит.

Мать лежала на диване около окна. За окном над безлюдным пустырем, медленно поднималось солнце. Я зажмурился от света. Спокойная, пахнущая махоркой рука бережно легла на мою голову.

Но уже через минуту, перекинув через плечо котомку, гость наш уходил вдаль. Он шел прихрамывая, видно очень трудная была у него дорога. Я смотрел ему вслед, пока он не скрылся за плетнями. И когда скрылся, еще долго видел, как, тронутый его ногой, тихо покачивался блеклый кустик полыни.

В это время на нашем дворе кто-то выругался. Голос был грубый и недовольный.

— Егор?— спросила мать, встревоженно привстав на подушке, и показала мне глазами на дверь.

Я выбежал на крыльцо.

За плетнем я увидел дядю Егора. Расставив руки и немного нагнувшись, он ходил по клубничным грядкам, словно собираясь броситься через зелень вилай. Повернувшись ко мне спиной, он быстро присел. Я весь похолодел, увидевши раскрытую дверь сарайчика.

Я забыл закрыть кроля!

Бросился к сарайчику, но он был пуст. Смятая зелень лежала около порога.

И я услышал провзительный крик. Он взвился надо мной как хворостина. Он хлестнул меня в уши, в глаза, в сердце. Это кричал кроль.

Я метнулся к плетню, но остановился на полдороге.

— Потрава!— хрипел дядя Егор, ворочая головой и руками от гнева. В правой руке, прямо за шерсть, он держал кроля. Он поднимал его над собою, как огромный рыхлый ком снега. И он смотрел на меня, впервые заметив и словно собираясь ударить этой живой, трепетной, снежной глыбой.

Невольно я протянул руки; я не боялся за себя ни капли. Кроль мелькнул передо мной голубой вспышкой света.

Я тихонько я подошел к плетню. Белые пушинки еще трепетали в воздухе. Вязкий бурьян запутался в моих ногах. Я

хотел переступить через него, но дальше лежал плетень. Тогда, посмотрев вниз, я увидел, что это не бурьян. Кроль, забрызганный кровью валялся у моих ног. Золотой, огнистый зрачок смотрел на меня задумчиво и с укором. Он смотрел из крови, из желтоватой гущи — прозрачный, золотой островок. Сухая, не тронутая темной влагой шерсть дымилась.

Она дымилась длинными курчавыми струями. И эти струи поплыли в моих глазах... Они подняли меня и бросили наземь. И я забился в истерике. Меня окутал зной и тишина остановилась надо мной. Я рвал траву. Неслышно она ползла в моих пальцах, упругая, как проволока. Пальцы горели. Я рвал ее, катаясь по земле и чувствуя, что уже очутился на косогоре, что не могу удержаться... Тщетно я цеплялся за бурьян. Отрываясь, он сыпался мне в лицо. Он обжигал мне губы, глаза и шею. Это продолжалось долго, но все время я видел над собою прыгающую бородку Егора, золотой, стеклянный зрачок и, как далекий вороний крик, слышал картавое слово:

— Потр-р-рава!

Я проснулся. Ничего оказывается не было. Ни кроля, ни дяди Егора, ни золотого зрачка, снившегося мне всю ночь.

... Руки мои ныли и лицо горело. Мать наверно еще спала. Но как только я пошевелился, — в комнате раздался стук. Стук был двойной: за слабым ударом следовал более резкий. Как будто что-то перекатывалось по полу.

Я приоткрыл глаза. От дверей прямо ко мне, раскачиваясь и даже приплясывая, шел отец. Он был высок, худ и лицо его было почти черным. Но меня удивила правая его нога. Начиная от колена, она уходила в желтую деревянную грушу, опущенную хвостом вниз. Хвост груши производил резкий стук. Он нисколько не сгибался, удивительным образом пряча ногу.

Отец остановился посреди комнаты.

— Сынок, — сказал он, вздрогнув и сразу побледнев, — сыночек.

И я опять услышал двойные удары. Он двигался ко мне, криво выбрасывая деревянную грушу ноги, нелепо размахивая руками.

Я поспешно зажмурил глаза и притаился, чтобы продолжался сон, чтобы и эта деревяшка, и костяной ее стук, и страшное приплясывание отца были только сном...

Но отец заметил, что я уже не сплю. Он склонился над моей постелью, и я услышал его дыхание. Что-то булькало и хрипело в его горле.

Не выдержав, я снова открыл глаза. Он стоял у постели—большой, костлявый, и его темные губы дрожали.

— Васек, Вася...—прошептал он, снова наклонясь и тихо сжимая теплыми ладонями мои плечи.— Ничего. Не горюй. Не горюй за кроля, сынок... Мы им живоглотам...—И он поднял над головой грязный кулак, и мутная слеза, блеснув, упала мне на рубашку.

Тогда впервые за всю мою короткую жизнь что-то горячее плеснуло мне в сердце. Я до боли стиснул кулачки.

З А Р О С И Н И

„І коли ми працюватимемо чесно, працюватимемо на себе, на свої колгоспи,—то ми доб'ємося того, що за якінебудь два-три роки піднімемо всіх колгоспників,—і колишніх бідняків, і колишніх середняків,—до рівня заможних, до рівня людей, що користаються з достачі продуктів і живуть цілком культурним життям“.

З промови Й. В. Сталіна на першому з'їзді колгоспників-ударників 19-11-33 р.

Показував стрілку годинник на ц'ять.
Закінчився день колективної праці,
За шклянкою чаю зібралась сім'я —
Родина колгоспника Федора Зайця.

І тільки надвечір, як сніг пролітав
І йшла до колбуду молодь юрбою.
— «Правда, ми підемо?» — син запитав
І батько в отв'іт кивнув головою.

І тиша в кімнаті. Парують млинці...
Шкварчить у полумисках спечене тісто...
І в Федора Зайця лягли на руді,
в долоні зернини рядочками тісно...

Звернувся до родини з розмовою він...
Зійшлася сім'я, оточивши у колі.
На руку дивилась, на ці сім зернин:

Федір Засць:— «Такого врожаю
не знали
ніколи»...

Й роздав по зернятці родині в цей час,
Витяг з кишені книжечку з нормами:
— Так от і так, але нашій балансе
Залишки хліба нами заробленого».

Врожай!..

Говорили про щедрі жнива,
як жита, пшениці, наливалися посіль...

Прийшов Начполіт, і його слова
Врізались в пам'ять про справи колгоспні:

Дружина:

— Купимо, Федоре, теплий кожух,
Взуванку нову
дітям,— кажу...

— Чоботи хромові
і галіфе —
Встрай до розмови
син твій Федь.

— Білизну, картини
ліжко, лічі!
З дітьми віднині
не спать на печі...

Не витримає Федя,
підвіся,
почав....

Роззявила ротик
найменша сестричка
Вона прочитала
Напевно в очах
Невимовну братову
радість
на личику...

Син:

— Як тільки поїдеш татко до міста,
Купи неодмінно радіоприймач.
Хвили ловитиму, вчитиму пісні
Буду ловити і переймать...

Це слухає батько спокійно. І тайно
родяться мислі широкі такі..
Вже зошит виймає товариш Заєць,
густим атраментом виводить рядки.
Кракку поставив. Сперся на лікоть,
Чоло поморщив і знов пригадав:

Це ніби вчора, в столичному місті —

зліт бригадирів,

він делегат..

З'їзд розпочато.

Тиша повстала.

Зліт відкриває

Постишев сам.

Аплодисменти

громом зірвались,

І зліт

стоючи

його привітав...

Це згадує Заєць. Тишу впізнати,

Родина слідкує (радість в очах),

батько підвівсь

і пройшов по кімнаті,

взяв олівця

і писати почав.

Лист:

Дорогий Павло Петрович,
пишемо тобі листа.

Ось моя родина знову

шле привіт тобі — читай!..

Ти впізнаєш мене справді,

хоч у хаті і не був.

Я по щирості, по правді

Все, чого ще не забув:

Як я бідував роками,

спину свою гнув не раз

І мозолями руками

працював на куркуля.

Я ходив у злиднях, доки

впроголодь лягав!

Всі робили!

А на кого?

Звісно, що на куркуля.

Всього не напишеш

за пройдені роки,

Крапка на цьому.

Крапка і край!

Колгосп одчинив мені

двері широкі,

відкинув старе —

на злам!

Умирай!

Щойно прийшов із колгоспу додому,

приніс за роботу
за літо, за дні
зароблені мною
родиною знову
рівно сімсот
одиниць-трудоднів.

Це значить, що вистачить хліба удоволь,
весело, радісно дні пролетять.

Це значить, що мідь нашу
ми потроїм,

а путь означає
заможне життя...

Кінчаєм листа.
сподіваємось гостем
зустріти тебе, дорогий.
Приїдь до нас,
Павло Петрович Постишев,
на свіжі пироги.

НОЧЬ У МОЛОТАРКИ

Подводы и груды зерна,
И тянут солому волю.
Выглядывает луна
Из туч, как из-под полы.

И падает в барабан
Колосьев тяжелый сноп,
Расходится по желобам
Взволнованное зерно.

Оно оседает в мешках,
В длинных идет обозах.
В защитных больших очках
Старый рабочий совхоза

У барабана рядом
Пятую ночь со мной.
Он говорит: «Порядок
Вы привезли иной.

Вначале я думал тоже,
Что ваш приезд не для нас,
Что он никому не поможет.
Но я сознаю сейчас:

Вы помогли во многом,
Время прошло не даром.
Нынче одна дорога
У молодых и старых.

Я даже очень доволен
Твоею работой, друг.
Кстати, ты комсомолец?...»—
Спрашивает вдруг.

Глухо стучит молотарка,
Льется зерно, как вода.
Звезды блестят не ярко,
Я отвечаю: «Да...»

Гулко стучат колеса.
Я вытираю лоб.
Я распускаю колосья
И принимаю сноп.

Бродят тучи по небу.
Ночь—мы стоим на ветру.
Он говорит: «Хлебом
Мы обеспечены, друг».

Сноп распускает проворно
Крепкой своей рукой.
Звезды пшеницей отборной
Строятся над головой.

ОТКРЫТИЕ НОВОГО ДОМА

Слова накалялись, как нить вольфрамовая,
Как взрыв динамита, рвали покой.
Старик от волнения пальды заламывал.
Подкладку слегка теребил рукой.

«Я помню, товарищи, в самом начале,
Еще только рыли канал земляной.
Сезонники приходили ночами
Подсчитывать заработки в пивной.

Мы жар накопили в натруженном теле,
Нам снег никогда не сулил тепла.
Мы вместе работали, вместе потели
И пристуном брали строительный план.

Потом мы встречались на кладке кирпичной
На кладке кирпичной... погиб мой сын..
Слова захлебнулись, вспыхнули спичкой,
Брошенной в бензин.

Старик прохрипел тихо: «Внимание...»
Давила усталость виски и спину.
«Прошу почтить вставаньем
Память погибшего сына».

И словно звукам «Интернационала»,
Робким подъемом откликнулся зал.
Старое сердце тоска доконала,
Едкая ртуть залила глаза.

Вспомнилось: скользкое утро, рештовки, Ю Н Д А И *
Глина внавалку, кирпич и песок.
Доска, опущенная неловко,
Сбросила сына, ударив и висок.

Сначала казалось: рухнуло зданье
На камень, на лес, на железобетон.
Впервые старик не закончил заданья
И бросил неподнятый ввысь фронтон.

Сына в тот день хоронила ячейка,
Последнюю речь произнес секретарь.
Взапушенномсквере, уткнувшись в скамейку,
Каменщик плакал—отец-сирота.

Сдвинулась память. И вновь пред глазами—
Зал напряженный, как взвод курка, ПОИДАТО
Стоял, как прежде, и ждал приказанья
От этого чуткого старика.

Каменщик вспомнил, что в зале открытие
Дома, построенного в бою,
И, словно стыдась, он сказал: «Простите
эту усталость мою.

Знаете, день наш бывает труден,
Мы часто не видим своих путей.
Я буду работать, чтоб зданья и люди
Твердо стояли в стране моей».

СТАДІОН

Ми падаєм
зморшкою сміху
на зелене лице стадіону.
Я відчуваю у тілі
туго розгойдану кров.
З неба на площу поля
стікають
трибун колони.
І пружинно вгрузає в землю
перший невірний крок.
Мій товариш іде поруч мене.
Він усмішливий і високий.
Нас охоплює радість,
коли ми беремо розгін.
Він радіє,
що м'язи мої
запахним налилися соком.
Я радію,
що тіло його
стало рельєфно тугим.
Як одна голова,
завмирає на мить трибуна.
Ми стоїмо
на старті.
Перед нами
й за нами віки.
Рупор кидає в поле
круглі пружисті луни.
Ми стоїмо на старті.

...У простір ривок,
і думок нема.
Нас радість вперед несе.
Довшає крок.
Оркестр.
Марш.
Назад
пролітає
все.
Коли залишиться
до фінішу
сто,
Останнім
згустком сил
На третю швидкість
серця мотор
І м'язам наказ
— Неси.
Фініш.
Все.
Ми скінчили.
Трибуна встає
і несе нас
у скелі колон.
І помалу спускається
серце моє
на тихий пустий стадіон.
Я сідаю на лаву.
У останнім мареві дня
я бачу—
десь там
пройшла велетенська гра.
Бігуни захинались,
і на кожного,
як на коня,
маленький круп'є
видав
то долар, то франк.
Велетенські трибуни
зводили корчі агоній.
Бігуни зацімпили.
М'язи у них тремтять.
Кожен смерті бажав
тому,
хто його перегонив,
Щоб собі залишити
таке непотрібне
життя.

Ми виходимо в місто
веселі,
стрункі
і високі.

Нас охоплює радість,
коли ми
беремо розгін.

Ми радієм,
що м'язи мої
запахним налилися соком.

Ми радієм,
що тіло його
стало рельєфно тугим.

1933 р.

ВЕСЕННИЙ ЗАБОЙ

Снова

вставать на работу
С утренним ветерком,
Вновь

подружиться охота
На сдельщине
с молотком...

Вольные плечи
расправим,
К чорту кожу—
надоед!

Солнце встает
над горами,
Голос строительный
смел.

Время

любимые песни
На стройке запеть
с весной!

Размашистей
и повсеместней
Весенней работы
забой...

Вновь пеною

стружки слетают,
Смолой закипает доска,
Лесами

страна обрастает,
Шумит и гудит в верстаках.

Путь солнечный
выше
и выше,
Работа
смелей
и смелей!
Вновь молотом
в улицах вышьем
Трамвайную пару
колей.
В бронзу
окрасились руки
И мышцы,
и лица,
и грудь.
А ну-ка,
а ну-ка, а ну-ка —
Время себя
развернуть!

УДАРНИК ЗЕЛЕНСКИЙ

Встало солнце,
Розовой молодки,
Слышна молотов
Стальных игра.
Кузница в трамвайном околотке
Притулилась
На конце двора.
Дым змеею
Из трубы кирпичной
Выползает, кружит,
Кольда вьет.
Там кузнец
Размашкою привычной
Молотом уверенно
Кует..
Много стрелок,
Длинных и тяжелых,
Для колеи трамвайных
В эти дни
Отковал ты в кузнице
Веселой,
В кузнице ударной
Ремпути..
Громче, молот,
Звонче, молоточки!
Целый день оттуда
Жаркий стук.
Боевая огневая строчка
И ухватка мускулистых
Рук...

Остры кирки
И ломы на радость.
Горе, если
О тупых концах.
Знаю я—
Линейные бригады
Будут помнить
Друга-кузнеца...
Будут помнить
В боевой работе,
Пришивая к рельсам
Шпалы-дуб;
Молоток костыльный твой
В почете,
Не согнет бородки
На лету...
Молот твой
С зарею
Снова хватит
Боевую песню
Запевал...
Много лет
И много сил потратил
Ты на этот
Пламенный металл.

РАДІСТЬ

Абрум Йосе вів з міста, із «Укрконя», купленого колгоспом сірого племінного жеребця. В голоблях ішов мишастий кінь. Жеребець був прив'язаний до дуги зліворуччя. Він ішов якимось боком, і пишний хвіст його плутався в струнких ногах.

Зимовий день кінчається. Сонце заходило, і захід зашарився червоною поволокою. Абрум Йосе стримував хмільних от холоднечі коней, але, доїхавши до солонців, коні схопили й понесли галопом. Шляхом пішла сніжна курява... Спід копит бризкав скалками сніг. Санки, «глабці» кидало в усі боки. Абрум Йосе обіперся ногами в передок, натягнув віжки—от-от вилетить із саней.

— Тпрру, стій! Сатане, стій! Тпрру!—благав Абрум Йосе, та коні несли, не зважаючи на благання.

Тоді він, щоб не перекинутися, натягнув праву віжку і напямив коні в кучугури. Загрузнувши в снігу, коні втихомирились, пішли тихше, і коли зовсім заспокоїлись, він виїхав на шлях.

Поскрипували савки. Хурчав вітер над снігами, бренів-завивав у телеграфних дротах, а дроти тремтіли.

Абрум Йосе зачепив віжки за полудрабок, що припав снігом, скинув рукавиці (бо не гріли) і засунув руки в рукава.

Кінь мишастий, що в голоблях, аж сивий від морозу, киваючи головою, легко йшов шляхом униз.

Шлях завернув до ліска і зник у вибалку. Абрум Йосе не

хотів їхати ліском і, переїхавши поле, подався навпростець—ставом.

Під полозками сухо шурхав сніг. Сани викотили на лід, коні видокуючи, бігли підтюпцем по льоду незаметеному, гучно розходилась дуна.

По великому колгоспівському дворищі розкидані дрова, вози стоять, снігом заметені, та кошари з одчиненими фіртками мерзнуть. Жердини міцніш вп'ялись у землю. На одній жердин прив'язаний куртень соломи з шапчуком снігу колишеться. Під ним рипить фіртка вітром розгойдана. Праворуч од воріт—стайня. Ліворуч коровник куриться, і дим на фоні неба передвечірнього робиться синюватим, розтає, зникає.

Напроти воріт флігелі колгоспників, а далі садок. За садком навкруги видно роздолля, і сніги, сніги, обійняті блакиттю.

Біля купленого коня зібрався натовп—не протиснешся. Оглядають колгоспники мовчки племінного жеребця. А осяйний Абрум Йосе держить за повід його, гладить рукою по темній морді, і в очах Абрума Йосі пропливають сині хмарини.

Мовчали колгоспники. Тоді Ревека, жінка голови колгоспу штовхнула в бік свого чоловіка:

— Мойшо. Чом ти стоїш і слова не вимовиш, як мила неначе з'їв?—питає Ревека.—Що ти думаєш, Мойшо?

— Я думаю,—озвався Мойша Берман, взявшись за бороду,—що я можу думати про цього коня? Це кінь—уже один раз кінь. Таких коней я тільки бачив у пристава, коли він проїжджав по містечку.

— Вірно, вірно, такі вони були у пристава, та тепер вони будуть наші. Ми будем вирощувати гарних лошат і поліпшувати породу,—вставив комсомолец Файвель.

— Він нам дуже потрібний, цей жеребець. Од нього підуть лошата міцні, як дуби,—додав колгоспник, увесь у снігу (він одкидав сніг).

Колгоспники милувались жеребцем. Вони пестили очима сірого стрункого красуня з тонкими міцними ногами, і втіха розтавала в їхніх грудях. Жеребець повертав головою—і скільки життя й енергії пашило од його очей, вух і ніздрів.

— Ач, чертить, як в'юн у пельці.

— Видко, ополоник між ложками.

— Очі які веселі у нього, як у кривого Залмена.

— А лобатий який. Вумник.

— Да. Жгучий кінь.

У натовпи увалився дід Лейба—конюх. Він поважно повів головою, голосно відригнув і почав зшкрібати з бороди іней. Тоді плюнув і заgrimотів:

— Ану, давай глянути на щастя Абрумове, хай його дим схопить. Дай подивитись, якого сорту кінь? Як благий, то чуюсь, Абруме,—звернувся він до Абрум Йосі,—щоб тоді язика на мороз не показував, хай його дим схопить.

Усі засміялись. Регіт колихнув морозне повітря, впав і вкотився щільно в сніг.

Дід Лейба почав оглядати коня. Він обмацав підщочини й ганаши, заглянув у рот коневі, пробував зуби, піднімав ноги облапував бабки, провів рукою по крупові, промацав клуби й здухвини, тоді ляпнув коня по спині й сказав:—Що Козак у нас з усіх коней кінь, це вірно. Що Козак підкований на всі чотири ноги, це теж вірно. Ну, рівнятись Козаку до цього жеребця далеко, як далеко місяцю до сонця. Цей кінь—не кінь а громобой. І коли б ми мали такого коня, євреї, як не тепер? Ех, схопи мене дим, я, старий конюх, берусь доглядати цього коня, я буду за ним ходити, як за хворою жінкою. І коли я його не догляну, то хай раніш мене схопить завійниця, ніж коня.—І Лейба взяв коня з рук Абрум Йосі.

— Чого там не доглянеш!—з натовпу хтось.—Ти, ділу, темпи більшовидькі візьми, гори звернемо.

— Го-го-го! Цей візьме,—сміялись з діда.

— Він жвавий, як біс у ночі.

Старий Лейба зафоркав і зачмихав, вуха в нього заходили вниз і вгору, пасма бороди розійшлися й дрижали. Насміявшись, він промовив:

— Лепечіть, що хочете, аби губа не гуляла,—і повів жеребця до конюшні.

Крекче під ногами сніг. Розходились люди. За дідом Лейбою і за конем бігла, важко перебираючи ногами, залякла од морозу дівтора. І кожен із них хотів лапнути «смирного коника». М'яко повз і тужавів вечір. На небі видупився місяць, жовтий як курча, і туливсь у синь, благий та тремтячий. Блудна зірка зірвалась і впала місяцю-курчатці на плече, впала і похитнула його.

Дійшовши до конюшні, кінь скоса глянув на двері вогненим, шаленим оком, рвонув за повід, осівши на задні ноги, підкинув

голову, виширивши зуби, і заіржав дзвінко—балабончиком. Він заіржав, цей нащадок ахал-такінських скакунів, в його іржаниї здригнулась гаряча й буйна природа Туркменістану.

— Стій, стій, от мазун, от втішник,— промовив дід Лейба завів коня в стайню.

ЗНІМАЮ ЗІРКУ НА КАШКЕТІ

Прощайте, любі друзі, не надовго—
Ми стрінемось в найближчих днях,
Турботи ваші — це мої,
одна у нас дорога—
Життя гартуємо в боях.
Ми стрінемось—
ти на коні,
а я в піхоті—
В атаку ринемось—прийде така пора.
А зараз серце юністю будови і роботи
Навчає нас за комунізм
боротися
й вмирать.
Касарню залишив,
в цейгауз здано все,
З собою взяв готовість бойову,—
Щоб першому прийти
на захист сонячних осель,
Коли
позвуть.
З товаришами фабрик, шахт, колгоспів,
В шерехах авангарду йтиму скрізь.
Гвинтівка снайпера,
мій постріл —
Це вірний скін для білих військ.
Знімаю зірку на кашкеті —
Але назавжди я червонцем залишусь.
Учора був на варті у пікеті,

Сьогодні питиму
гарячий праці шум.
Сховаю бережно стару шинелю.
Знанню бійця
не дам ржавіти—
Коли прийде напад,
то щоб скажену лють
Уміло стріти.
І зірку наколю на місце тій наложне,
Облущені кінді перефарбую знов.
А поки мирний час
кордони стежить,
В запасі п'ятирічок ми
кріпити будем фронт.
Ти інженером підеш на завод, ентузіастом,
А я до фабрик хліба, що в полях.
Прощайте, друзі літ вихрестих,
Ми стрінемось
в найближчих
днях!

ПРО ЛЮБОВ

Знай,
Я серце своє
 молоде так
 і строге
Переповнив, мов кров'ю, життям,
Але в нім і любов сколосила дороги,
На яких майорить
 незборимий звияг.
То ж крізь гул будівничий, рештовання,
Де зроста клас найкращий,
 найдужчий в цих днях,
Відчуваю, як впоміч, твій зір загартований,
Тиск руки в мозолях.
І для мене мета,
 що до неї мільйони ідуть,
На весь зріст устає
 із когорт робітничих,
Щоб у праці
 завжди переможцями быть
На фронтах п'ятирічок.
Й своє серце тоді,
 що боями все марить
І що вічно з життям обіруч, —
Я тобі, комсомолко,
 дружино,
 товариш —
Із любов'ю дарю!
Червоніють осончені ранки весняні.
Пада долі роса.

Крик сирен із фабричних заулків.
— Й лиш війна
мені другом любов наша стане,
Ніби лезо шаблюки!
Бо в ці дні,
коли цвітом — сади
і республіка — бурями,
Я кохаю тебе найніжніш, —
Що удвох, як і всі, ми будуємо
Комунізм.
І ось серце своє,
що не зна перебоїв
І що завше вібрує, кипить,
Відаю боротьбі —
боротьбі і любові, —
Щоб жить!

У Р О Ж А Й

Гомінкий і рухливий потяг виконав своє призначення акуратно. Рівно о шостій годині за розписом він під'їхав до станції, що мала потрібну для мого відрядження назву, і зараз же від'їхав, бадьоро свиснувши, залишивши на пероні мене і ще кількох, для яких подорож на блискучих рейках і в задушливих вагонах була закінчена. Диспетчер, у кулак приховавши позіхання, із службовою байдужістю в очах глянув услід поїздові, поклав до кишені зелений прапорець і, невпевнено ступаючи (він мабуть дежуриє добу), увійшов до приміщення станції, стукнувши дверима. Троє, що зійшли разом зі мною на перон, підбігли до старого пошарпаного фордика, який, очевидно, довго чекав на них, і розсілися там. Фордик старчо зашумів своїм зношеним мотором, приснув бензиновим чадом, рвонувся і... зупинився. Один з трьох пасажирів мотнув у повітрі замусоленим брезентовим портфеликом і вигукнув:

— Крути, Гаврило!

Фордик страшенно зачадів, захрипів і нарешті, не зупиняючись, поїхав битим шляхом, що простягся поміж хвилястими житами, які жовтіли навколо станції.

На блискучо - мідній пeverхні дзвону блищали сліпучі іскорки соняшного сміху, і язик його робив останні, ледве помітні завмираючі похитування, остаточно доходячи до стану спокою.

Станція завмерла до наступного поїзду. На бездоганно

чистому небі по літньому зріле сонце переходило на другу по лівину свого денного шляху.

Я з собою привіз важкуватий ящик струменту і мисленно прикинув, що до Кривушів перебороти з ним пішки шість кілометрів буде не легко. Але що робити, коли в моєму розпорядженні немає інших засобів пересування, крім батьківських. Я пішов за станцію, думаючи там приладнати ящика до плечей і рушити.

Зайнятий цим, я не помітив підводи, що стояла за станцією: але коли почув хрипкуватий голос, то озирнувся. Присадкуватий чолов'яга в солом'яному брилі з широчезними берегами говорив надто повільно, з великими паузами, риючись в сіні підводи.

— Ледача ти стала, от що... А ледарю яка теперь путь, як ото в писанні говорилося:—жорно на шию та в воду, от що...

Навкруги нікого, крім мене, не було, і я зрозумів, що слова ці відносилися до коняки, яка надто повільно жувала пахуче сіно, в той же час очайдушно відмахуючись хвостом від мух.

Я спитав у власника бриля.

— Чи не до Кривушів ви рушаєте?

Він покинув копатися в сіні і з його обличчя, поверненого до мене, війнула степова згага із заспокоючою прохолодою сірих очей.

— А так що й до Кривушів, до колективу.

Ми швидко домовилися. Мій візниця був колгоспником, що виїхав до станції по колгоспних справах, і не міг приховати задоволення, що стане в пригоді людині, яка їде до них лагодити ремонент.

— Та й веселіше доїдемо. Ви слово, а я два.

В його балакучості я швидко переконався. Про що тільки він не переговорив зі мною дорогою.

Коняка дожувала сіно, і ми від'їхали від станції.

— Пече на совість, по жнив'яному.

Мій візниця рукавом піджака витирає спітніле обличчя, дивиться в засклянілу блакить і зсуває солом'яний бриль на потилицю.

— У вас на заводі мабуть холодок, чи як?

— Мабуть ні. Горнові не можна згасати. У кузні завжди, як у жнива.

Візниця хитає головою, погоджуючись.

— Кузня, це таке діло—гаряче.

А сонце, схиляючись на захід, не зменшує своєї енергії, воно розкидає по полю палкий метал промінів, і від цього ниви мідяні дзвенять ледве чутним дзвоном і плескають хвильками на дорогу.

Тиша. Вигукни лише, і вона птахом сполоханим полетить в невідому даль, трипочучи тендітними крильцями. Наш віз не лякає тиші, він підстрибує на нерівностях дороги, тихенько хлипає маззю і чіпляється спицями коліс за стигле колосся. У коняки свій стиль їзди,—вона зупиняється перед кожним невеличким бугорком дороги і чекає на заохочення господаря. Той заохочує її до дальшого руху батоном і найміднішою лайкою. Тиша тікає від нас. Вилаявши коняку, візниця повертається до мене. Вуси його соломою стирчать, на обпаленому лиці пил дороги пристав, і воно здається сірим. Мотнув рукою туди, до нив мідяних.

— Буде людям, що їсти. Дивлюся і радію, бач зерна колос повний, аж до землі припада. Сам проситься: коси мене, коси, от що...

Стюбнув сухе повітря батоном і знову до мене.

— А було, не пам'ятаю тільки в якому році, чи то в дев'ятнадцятім, чи то в двадцятім. Зійшли хліба дружно, аж до грудей лізуть, радію, що буде врожай, хвала господові. Одквітувало, треба колосові наливатися і до землі хилитися, а він порожній стирчить. Ото була кара божя... Не впросили, не вблагали його молебнями... А тепер і без бога, а он що...

Візниця винувато посміхається.

— Звик я вже бога згадувати в балачці по старині. Воно хто його знає, чи є він, чи немає його зовсім. А ми коли-неколи, та згадуємо. Припустимо є він, там десь (рух у блакить), зарахується те, ще згадували, а немає—ніхто потилиці не битиме за згадку.

Я не погодився з його хитрою філософією і сказав.

— Е-е-е-е,—да так не можна хитатися—і туди і сюди.

Візниця почав крутити неймовірної грубизни цигарку; скрутивши її, відповів.

— Не опрeділився я ще в справжні колгоспники. Від індивідуальної життя це. [Звикли ми і до бога і до радянської влади. Нічого—опрeділимося...

Ми під'їхали до березового гаю. Тонкі берізки, мов свічки, горять зеленим вогнем. Там за гаєм, біля довгих стаєнь, закінчувався шлях.

— Ото і є наша артіль.

Коняка знову зупинилася перед невідомою нам нерівністю дороги... Мій візниця не заохочував її рухатись ні батогом, ні лайкою. Він дивився на неосяжну колгоспівську ниву, мовчав.

Сонце, немов не витримавши ваги своєї стиглості, впало за край денного шляху. З поля війнуло свіжістю вечірньої прохолоди, жито зашуміло. Візниця обірвав свою замисленість батогом, стьобнувши коняку.

— Багата наша республіка на хліб.

Ми в'їхали на подвір'я колгоспу. Десь здалека, порушуючи вечірній спокій нив, винували перепела і за стайнею шумував трактор. Вишикувався ряд «лобогрійок», сяючи зуб'ями ножків,—завтра вони рушать в наступ. Коли здіймав ящика з веза, візниця сказав мені.

— Ви определіюйтесь на квартиру до Мирона-мельника на млині. Він там сіно стереже та й річка після роботи пригодиться. Так і скажіть голові, от що...

Ми розпрощалися, і на прощання візниця показав мені дорогу до Мирона на млин.

Голова колгоспу оглядав косарки, нагинаючись перед кожною. Він повернувся до мене і я сказав про мету свого прибуття. В його очах я помітив занепокоєння. Поздоровкавшись зі мною, він одразу і сказав:

— Зіпсовано передачу шестерні і ножів. Вона завтра не вийде в поле, і скільки це буде неубрано га?

Поліз у кишеню і вийняв записну книжку, щоб підрахувати. Я оглянув косарку, вона була не новою і багато за свій вік попрацювала. Шестерня розхиталася, і її треба було зміцнити.

— Підждіть підраховувати неубрані га,—сказав я, розпаковуючи ящик із інструментом,—це ми зараз виправимо.

Голова заховав книжку і посміхнувся.

— Я думав, ви спочатку відпочинете.

Я взявся за роботу.

— Відпочити ще встигну.

Роботи було небагато, і коли я її закінчив, стемніло. Голова весь час не відходив від мене.

— А тепер вас треба влаштувати на спокій.

Я згадав пораду візниці.

— Тут мені радили на млин, до того... до... Мирона...

— Справді, командуємо вас до нього. Зараз я хлопчика пришлю, він проведе.

Мій юний провожатий розповів мені дорогою, що дід Мирон удоваць, стереже він млин і сіно, що скопили з луків біля річки. Стереже, бо куркулі торік сіно спалили, а млина спалити дід не дав, бо забив палія з рушниці. Млин колгоспові потрібний, зерно там зберігають, мелють і електростанцію будувати будуть. Ми пройшли місток над невеличкою річкою і зупинилися перед млином. Це була стара, але досить міцна будова на високому кам'яному фундаменті. На дверях млина — замок, дід Мирон ще обходив сіножать. Ми, сидячи на сходах, чекали його повернення.

Дід Мирон з'явився несподівано. Зза рога млина вийшла трохи зігнута, присадкувата фігура з рушницею за плечима. Вона стояла, випроставшись, чітко вимальовуючись в густих сутінках своєрідною незграбністю форми.

— А тут хто?

Мій провожатий озвався.

— Це я, діду!

— Васько?

— Зі мною товариш, голова прислав. Він житиме з вами.

Дід Мирон підійшов до нас, поставив на сходи ліхтаря, вийняв сірники і запалив його. В крузі світла від ліхтаря я побачив Мирона, широкоплечого, з великою головою і маленьким тулубом на коротких ногах, взутих в чоботи з високими халявами. Він узяв ліхтар в руку і раптом обернувся, насторожено наставивши вухо за річку, де була сіножать. Я прислухався і не почув нічого.

— Віз до подвір'я поїхав.

Я зрозумів, що передомною був мисливець. Мирон відчинив двері, і ми увійшли до млина. Приміщення було високе, просторе, і в ньому пахло сіном, цвіллю і близькістю води. В кутках, впрочно вітаючи ніч, деренчали цвіркуни.

Я відчув, як втома опановує всім моїм тілом, обважнює голову, і мене п'явить сіно. Мирон вішає ліхтаря на стіну, і я бачу вікно з розбитим, запорошеним шклом і крізь нього шматок неба з холодними зірками. А сіно зберігло тепло денного сонця і передає його мені. Над стелею зашумували крила. Мирон пояснює мені:

— Це голуби. Хто зна вже кілька років живуть.

Я підкладаю піджак під голову і лягаю.

— Відпочивайте, а я ще пройдуся.

Мирон гасить ліхтаря, виходить, зачиняє двері, і я чую, як риплять сходи під його ногами. Риплять... замовкають... тихо... Розбите скло, шматок наба, холодні зорі і надто тепле сіно.

Я бачу і відчуваю, як підіймається величезна хвиля жовтого стиглого колосся, вона заспокоюючим шумом обгортає мене, і я лише встигаю згадати.

— «Багата наша республіка на хліб».

Сон...

... Сонце крізь розбите скло гаряче пирснуло мені в очі, я прокинувся і почув стрекіт косарок в полі. Він то приближувався, то віддалявся і заповнював собою всю ранкову завіконну широчінь. Мирон заворушився на сні і сказав:

— Жнива почалися.

Млин у ранковому освітленні був зовсім іншим: на стіні його бавилися відбиті водою соняшні зайчики, багато було простору, повітря і невимовно прекрасної голубої радості ранку, що і в шматках скла на вікні, на стінах, купак сіна і мені самому. Над стеєю вуркотіли голуби. Я скочив на ноги.

Мирон сидів на сні й, орудуючи голкою, накладав на штани величезну латку. Його енергійні брови, надламані посередині й надзвичайно густі, сходились на переніссі, коли голка застрівала в грубій тканині латки. Він глянув на мене.

— Що, хороше снилося?

— Снилося? Здається, нічого мені не снилося.

— І то, що людині намореній приснитися може? Дарма що колись говорили, мовляв, місце не чисте.

Я пішов до річки змивати вчорашню пилігу з обличчя. Вода освіжила мене, надала бадьорості і почуття сили, яке я я загубив учора надвечір. Мирон вийшов на поріг млина в старих штанах і з ново-сяючою латкою на них.

— Піду хоч снопи поможу носити.

— А ви ж не спали ніч?

Мирон махнув рукою, під його ногами зарипіли сходи (під моїми вони мовчали).

— Висплюся уже після жнив, мабуть.

І пішов. Млин залишився на самоті.

На полі було багато людей і вже виросло з десятків кіп важких повнозерних снопів. Це була перша уборочна дільниця. Голова колгоспу був тут, і я його спитав про стан реманенту.

— Покищо весь у справності, гуляйте.

Ні, гуляти я не збирався. Я скинув піджака і заходився носити снопи в купи. Найбільше дошкуляло сонце; здавалося, що воно всю силу свого вогню зосередило на мені. Я мстився. На одній з косарок я побачив учорашнього мого візницю. На ньому був все той же солом'яний бриль, брудна біла сорочка, і, як учора, він чадів неймовірної грубизни цигаркою. Матлав батогом, який не торкався спини коней, гукав на крайню ліву коняку, ту, що везла нас від ставції:

— Н-н-н-но, ударниче ледача, н-н-н-но...

Обід опівдні. Куховарка з казана в глиняні миски розливає борщ. Мій учорашній візниця підійшов до мене з повною мискою. Він сів біля мене, і, обпікаючись гарячею їжею, заговорив:

— З Федьком ми взялися змагатися по три га скосити. Он дивіться, Федько сміється, думає мене в дурнях залишити. Ні, Степан Опанасович у цій справі не спасує. Ой, Федько, не регочи, пожалуста, не величайся, мов свиня на бичовці.

Я глянув на Федька — стрункого, немилосердно обпаленого сонцем хлопця. Він справді був у веселому настрої, тільки невідомо, чи з причини відставання мого бувшого візниця, чи з чого іншого.

— Нічого, Степан Опанасович надолужить, не Федькові його вчити працювати.

Степан Опанасович, пообідавши, пропонує мені роль арбітра в їхньому змаганні. Федько погоджується, я теж. Беремось за роботу. В очах невідступна жовтизна хрумтячої соломи і стиглого зерна. Здебільшого працювали мовчки, тільки де-ні-де хтось заспіває коротко. Степан Опанасович і Федько пішли, далеко залишаючи за собою рівні рядки безлічі стеблин. Кожен приховує мрію про вечірню прохолоду.

«Ех, і багата ж наша республіка на хліб»...

Бригади в'язальниць поспішають угнатись за стрекотом косарок, а ті уходять все далі й далі.

Зі Степаном Опанасовичем виник «конфуз». Житве море скрутилося і лягло в один бік. Степан Опанасович зайшов лобогрійкою зліва. Косарка йшла плавко, ножі різали добре. Але назад зайшов праворуч, косарка почала толочити жито. Цим Степан Опанасович покалічив багато жита і зламав крило косарки, що не витримала такої навантаги. Федькові таки дове-

лося закінчити дільницю, бо косарка Степана Опанасовича стояла, доки я ладнав їй крило. Він зі мною не говорив, мовчав.

Бригада надвечір готувала тік для першого обмолоту. Вийшла приймальна комісія приймати роботу бригад...

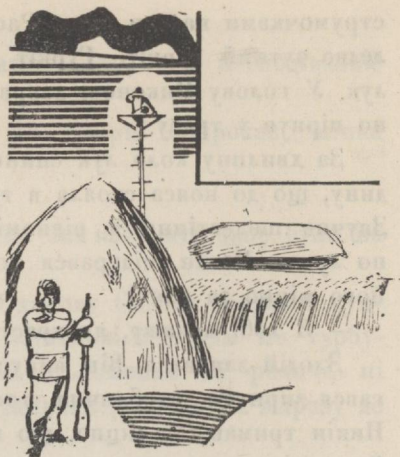
У млині, як і вчора, тихо і темно. Заливаються в своїй радості, двіркуни. Мирона ще немає. Чи не пішов він просто з поля на сіножать. Мабуть. Я запалюю ліхтар і читаю в газеті:

«За Власівкою на плавнях стоять скирти. Артіль скосила 59 га, тоді як за планом скосити треба було лише 39 га. 20 га понад план скошено сіна. 52 центнери повинна була здати артіль державі, 52 вона і здала. Так ударною роботою на сінозбиранні і сіноздаванні артіль імені Петровського закріплює перемоги сівби».

Ось яке сіно стереже Мирон. Моїми думками опановує сонна імла, тепла і приємна. Риплять сходи—це повертається Мирон із сіножати.

Сьогодні вийшла валка ім. Петровського до району за першою квитанцією. Додам ще — Степан Опанасович іде я попереду, кращий, Федько не відстає від нього. Обмолочено першу партію зерна для здавання державі.

Прощавай тихий млин, надходить і тобі робота бо: «Багата наша республіка на хліб».

З л о д і й

I.

Проходячи луками, Никін завважив в одному місці, на протилежному боці від села, великий викосок. Це його стурбувало. Докладно перевіривши покошене, він переконався, що косив хтось не раз і, видно, не випадково.

Заяву Никонову артільці вислухали уважно. Тієї ж ночі другої і третьої робили облави, але не впіймали нікого. Злодій неначе передбачав небезпеку й не з'явився тоді, коли артільці приходили на луки. Коли облави припинили, злодій знов почав косити.

Одного вечора на вулиці, як і завжди цієї пори, було тихо, спокійно. Маленькі білі хатки наче повгрузали в густу темряву дрімотних дерев. А там за спуском вузька безіменна річечка полоскала в собі брунатний оскілок місяця. Тут-таки, за річкою, темною широкою смугою простяглися луки, оповиваючись у густу сутінь.

Никін допалив цигарку і, роздушивши недокурок чоботом, подумав: піти б на луки? Ніч хороша, та до того й не спиться.

Никін ішов плуганими завулками, не поспішаючись, поволі,

Чорна велика тінь його рухалась нарівні з ним, збільшуючи втричі його постать. Він обійшов всі луки і, переконавшись, що навкруги нікого немає, пішов додому.

На пінявому й важкому, як мокре сукно, небі водяними краплинами виступали примерхлі сорі і, обважнівши, ясними

струмочками падали вниз. Раптом у Никона за спиною виріс ледве чутний гуркіт. Гуркіт швидко більшав, наближався до лук. У голову Никонові закралась тривожна думка, і він спішно пірнув у траву.

За хвилину коло лук спинилася бричка. Никін побачив людину, що до пояса стояла в траві і хутко розмахувала косою. Звучне шелестіння й рівномірне шаркання коси розлягалось по луках. Никін підкрався до злодія ззаду й раптом схопив його міцно за плечі.

— Я тобі покажу, як красти.

Злодій злякався. Він випустив з рук косу й тільки намагався зирнути в обличчя того, хто тримав його за руки. Та Никін тримав так міцно, що не можна було повернути голови. Руки йому наче заклакли на тілі злодія. Але переконавшись у своїй силі, він попустив пальці, і злодій, полегшено зітхнувши повернув до Никона голову.

— Ну, йди,—суворо владним голосом промовив Никін.—Будеш опинатися—заб'ю,—пригрозив він про всяк випадок.

За кілька хвилин бричка вже весело гуркотіла селом. Їхали мовчки. Злодій сумною тінню сидів на бричці, підібравши під себе ноги. Никін суворо, насунивши брови, позирав на його й щоразу шмагав коня.

— Хто ти такий? запитав суворо Никін.

— Я тутешній.

— Знаю. Фамилія як?

— Ломов,—не зразу, начебто збираючись з думками, відповів злодій.

Було темно, і лише з голосу можна було пізнати, що злодій був дуже стурбований. Проїхавши половину села, Никін спинив коня. Скочив з брички, замотав віжки за стовпець коло воріт і швидко підійшов до вікна.

Ломов чекав, що буде далі, і кожна хвилина здавалася йому неймовірно довгою. В щілинах віконниць раптом блиснуло світло й жовтими цівками пролилося на двір. Коло хвіртки почулася розмова, а за нею важкі кроки двох чоловіків. Ломов в одній з постатей, що наблизились до нього, пізнав голову сільради Сизова, і неприємне передчуття опанувало його. За хвилину голова вже зазирає Ломову в обличчя й назвав його прізвище. Ломов уперто мовчав. Нагнув голову й силкувався сховати очі від Сизова. Сизов відійшов набік і запитав:

— Коняка чия?

Голос його звучав тихо й поважно. Злодій з несподіваною для себе легкістю підвів голову.

— Коняка? Коняка... Лобана. До лікарні попрохав, жінка хвора...

— Ну?

— Ну, і не відвів. Вирішив дітям сіна накосити, щоб було на чому спати.

Голос його злякано тремтів. В голову Сизову закравсь сумнів: як це так? Куркуль дав коня біднякові й зовсім не турбується про нього. До того ж Лобан з Ломовин ні родичі, ні знайомі, здається. І він вирішив поїхати з Никоном відразу до Лобана й выяснити справу.

Завулок, куди вони поїхали, був темний. У центрі його стояв великий, під черепицею, будинок. Сизов устав з брички й ступнув на ганок. Рипнули сходи, а потім стало чути стукіт у двері. Никін шарпнув за віжки й заїхав на подвір'я. Вийшов, хазяїн, і всі четверо зупинились в центрі двору. Лобан, чоловік літ сорока двох чи трьох, з широкою вицвілою бородою, стояв одягнений в коужа на голе тіло. Він тихим голосом, що аж ніяк не пасував до його великого зросту, умовляв Сизова

— Даремно це ви, товаришу Сизов, даремно...

Ломов мовчав. Мовчав і Никін. Сизов настирливо допитувався Лобана, зазираючи йому в очі. Лобан уже злякався і втретє бубонів:

— Хай бог боронить, щоб я брехав на старості... Попросив чоловік у лікарню поїхати, ну я й дав... Не з'їсть же, думаю за один раз... Адже ж так?

Сизов нічого на це не сказав. Він мовчки стояв і думав. Йому стало здаватися, що Лобан й справді тут ні в чім не винен

«Ну,—думав він,—дав чоловікові коня, зробив ласку, не сподівався ж він, що Ломов вчинить таке паскудство». Ця думка дедалі міцнішала в нього.

— Це тобі так не минеться,—обернувся до Ломова Сизов,—на це є суд,—і швидкими кроками зник за ворітьми.

II

Ломова мучило сумління, і він протягом дня не виходив на вулицю. А другого дня, прокинувшись, вирішив піти до Лобана. У дворі Лобановім було все, як і раніш: старий мурований

хлів з вузькими довгастими віконцями — ознака того, що раниш у ньому стояла худоба, і така ж обшарпана комора. Лише наново пофарбована віалка вабила зір серед безладного зборища іншого реманенту.

Віконниці вже були повідчиняні.

— Мабуть уже не спить, — подумав Ломов, зачиняючи за собою фіртку.

У дворі його зустрів здоровенний рудий пес. Він приязно помахав хвостом і став лащитись коло ніг. Ломов відпихнув собаку ногою й увійшов у двері.

Лобан сидів коло вікна за газетами й лише очима повів поверх окулярів. Потім вільною рукою зсунув окуляри на лоба і, широко посміхаючись, чомно попрохав сідати й підсунув стільця. Лобан втретє або вчетверте перегортав «Известия», ніби шукав у них приклучки, щоб почати розмову.

Ломов перший порушив мовчак:

— Як же бути, Іване Івановичу?

— Нічого жахливого нема. — І, помовчавши, переконливо додав: — Дурниці все.

— Добрі мені «дурниці», — вголос промовив Ломов. І обличчя його скривилося в болісну посмішку.

— А бупр? — запитав він.

Лобана не занепокоїло й це. Він спокійно ходив по кімнаті. Згадався йому початок цієї справи. Одного вечора, коли сонце вже сідало й тіні густішали, хтось постукав у фіртку. Він вийшов на двір. Перед ним стояв Ломов, ввесь у пилюці, а з того, що все його обличчя було спігніде й брудне, видно було, що він біг. Очі йому світилися тривогою. Плутаючись у словах, він розповів про своє лихо. Жінка його лежить хвора, дуже хвора. Якщо він сьогодні не відвезе її до лікарні, то хто й зна, чи видужає, а відвезти — нічим. Лобан співчутливо зітхнув, але зауважив із жалем, що йому, якого він мало знає, не зможе дати коняки. До того ж ще й проти ночі. І він порадив Ломову звернутися з проханням до артілі.

— Я ж не пішов до артілі просити, а до вас, Іване Івановичу. Колись ви на зборах говорили...

Лобан коротко й виразно перебив Ломова:

— Не кричіть, бачте — люди.

І вони обидва зайшли у двір. Лобан коняку дав, але з умовою, що Ломов за послугу вкосить десь йому сіна. А де він

його накосить, — це Лобана зовсім не обходить. Хоч правда на артільських луках косити далеко зручніше, аніж де інше.

Після того в них зав'язалась дружба. Ломов став часто бувати в Лобана в господі. Вечорами в них точились довгі розмови. Частіше за все Лобан читав газети й витлумачував їх Ломову по своєму.

Ломов запрягав коняку і їхав (в подяку Лобанові за послугу) по сіно на артільські луки. Привезене сіно вони зносили на горище на хату й щільно зачиняли двері. З часом це увійшло в звичку.. Лобанові тепер пригадалося це, і він, так само згори посміхаючись, переконував Ломова:

— Хвилюватися, голубе мій, нема чого. Не такий страшний чорт, як його малюють. Ну, дадуть рік, а там дивись — амністія. Більш як місяць не сидітимеш. Тепер так...

Ломов глянув на Лобана. Ніяк не хотілося вірити, що той говорив серйозно.

— Ну, а сім'я як? — подумав Ломов, але не сказав. Встав і підійшов до вікна. На вулиці піднявся вітер. Деревата хиталися і п'яним натовпом без ладу гуділи. Здіймалася пилюка й жовтуватим туманом ставала в повітрі. На шибку раптом упали дві великі краплини й одна по одній вузькими доріжками хутко збігли вниз.

— Певно буде дощ, — подумав Ломов.

III

Після того, як Ломов був у Лобана, минуло три дні. Ці тяжкі дні вичікування суду буквально вимучили його. Часто він у гадках винуватив Лобана, переконував себе на тому, що він зовсім не винен у цьому мерзотному вчинкові. Та всі ці міркування не приводили ні до чого. Ломова гнітив нестерпний сором. Він бачив, як допитливі сусіди єхидно заглядали у вікна. Чув, як хіхікали вони, зібравшись десь біля воріт. І тоді йому хотілось тікати стрімголов кудись далеко — в ліс, у поле, аби не чути цих глузувань. Він почав часто сваритись з дружиною, немов саме вона була причиною його вчинку. Діти цуралися його, помічаючи в батькові дивну зміну. Тай він сам іноді дивувався з себе.

Якось, уставши вранці, він вийшов у двір. Повітря було тепле, вітру не було. Все віщувало годину. Ломов довго ходив подвір'ям, придивляючись до всього. Іноді йому здавалося, що

он той тин, що вже запліснявів і перекосився, з діркою наскрізь, настирливо вимагає його рук, потребує лагодження. Кажна річ: і будинок, і напіврозвалений сарай, здавалося, існують для нього і пожадливо чекають, коли він доторкнеться до них. Він вирішив піти в ліс по хмиз, щоб полагодити тин.

Надвечір, коли Ломов знесилений виDIRався на гору, тягнучи за собою важку в'язку хмизу, біля самого села його зустрів Никін. Ломову було надто неприємно зупинятися, коли раптом його назвали на ім'я. Він зовсім не хотів попадатися Никонові на очі після тієї неприємної зустрічі з ним.

— Далеко розігнався? — перетяв йому шлях Никін.

Ломов глянув на нього й зніяковів. Скинув із себе в'язку хмизу, що різала йому спину, і витер рукавом піт з обличчя.

— Додому йду... тин заходився лагодити, — неохоче відповів Ломов.

Зав'язалася розмова. Ломов більше мовчав, кидаючи вимушені слова. Никін весело, як старий знайомий, сміявся.

— А здорово все ж вийшло, га?..

— Про що це ви? — обережно запитав Ломов.

— Та спіймав я тебе здорово, — добродушно пояснив Никін.

Ломов понуро дивився в землю. Никін, наче заспокоюючи його, говорив далі, змінивши голос:

— Збори будуть — розберемо. Тільки шкода мені таких от, як ти, звиняй на слові, дурнів... Бачу я — тут справа заплутана, важко кінці знайти.

Ломову здавалося, ніби Никін цими словами наскрізь проймав його, і він, боячись проговоритися про Лобана, мовчав. Він почував себе з'язаним. Його гнітила ця розмова. Никін ще раз нагадав Ломову про майбутні збори. Спитав між іншим, чому він досі не в артілі, і, весело потиснувши йому руку, широкими кроками пішов вулицею й швидко зник за рогом.

Приємне вражіння лишилося в Ломова від цієї короткої зустрічі. Взявши знову в'язку хмизу, він подумав: «А інший би й не підійшов». Потім спроквола, зігнувшись від ваги своєї ноші, поплентався в село.

Проходячи повз широкий двір, де був складений увесь реманент артілі «Ільч», він мимолові звернув свою увагу на нього. У самім кінді двору, під широкою повіткою, поділеною на окремі загороди, стояли коні. Тут же довкола метушилися люди. Одні з них носили до ясел сіно, інші чистили коней.

Кілька чоловіків мастили й лагодили реманент, про відшось розмовляючи. Тут таки працював і Коврин, його сусіда.

Якесь приємне почуття торкнулося серця Ломова. Воно ще збільшилось, коли він побачив знайомих йому людей, що працювали разом з усіма.

IV

Після короткої промови голови зборів — Сизова — вийшов Никін. Він серйозно і докладно розповів про все, як було: як спіймав Ломова, як заїздили до Лобана та як останній заприсягався, що він не винен. Наприкінці промови він сказав, що на його думку, тут справа заплутана, що треба знайти кінці.

Виступало ще чимало артильців. Одні з них винуватили Ломова й рішуче вимагали покарати його за заподіяні збитки, інші ж підекреслювали, що крадіжка сіна ніяк не обійшлася без участі ще когось.

Одностайний гомін пронісся по кімнаті за цими словами. Це неначе зрушило Ломова. Він подивився на Лобана. Той стояв увесь час біля дверей, поважний, певний себе: ніби все це його не стосувалося.

«Навіщо затаювати», — несподівано для самого себе подумав Ломов. — «Тут і дурневі ясно, що сіно я крав не для себе» Він крадькома глянув на Никона. Той сидів на одній лаві з артильцями. Збоку, відкинувшись на спинку стільця, сидів Коврин та інші.

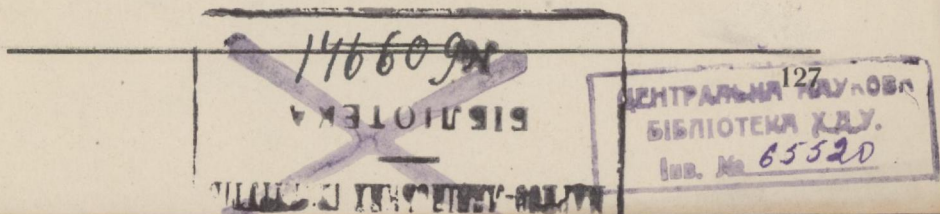
Тільки тепер стала зрозуміла Ломову різниця між ним і його сусідою, але чомусь не хотілося вірити цьому.

Біля столу хтось говорив, але Ломов уже не чув його голосу. Він уперто дивився на Никона, йому здавалося, що всі збори злилися, і сидить просто перед ним тільки один Никін на всю кімнату, великий і дужий. Очі в нього були відкриті, ясні, здавалося, кликали Ломова до себе. Раптом щось тугим клубком підкотилося Ломову до горла. Він відчув потребу розповісти про все.

Тоді він підвівся й попросив у голови слова.

— Товариші, — наче щось важке упало, — почав він. Я про все скажу...

І, плутаючись у словах, хвилюючись, Ломов почав розповідати.

З М І С Т

Стор.

Передмова	5
Я. БАШМАК. Маруся (уривок з повісті «Сила») . . .	7
С. БОРЗЕНКО. Народження комуніста (оповідання)	13
В. ВІТКОВСЬКИЙ. Фронти (вірш)	19
„ Пісня про околицю (вірш)	20
Ів. ВИРГАН. Сад дружби (вірш)	22
„ Ліричний наступ (вірш)	25
Д. ВИШНЕВСЬКИЙ. Черевики (оповідання)	27
В. ИВАНОВ. Пограничники (глава із книги)	31
Ів. КАЛЯННИК. Постріл другий (поезії)	39
В. КОНДРАТЕНКО. Перед маневрами (стих.)	43
„ Из автобіографії (стих.)	45
А. КОПШТЕЙН. Ранок починається отак (вірш) . . .	47
Гр. КРИВЧЕНКО. Пісня конюха-ударника	49
„ Пісня про циган (вірш)	50
Ол. МАЛЬЯНІВСЬКИЙ. Приїзд (уривок з повісті) . .	52
Іг. МУРАТОВ. Дев'ятсот п'ятий (вірш)	56
М. НАГНІБІДА. Слава друзів (вірш)	60
„ Лист (вірш)	62
Ів. ПЛАХТІН. На колії (оповідання)	63
Гр. ПЛОТКІН. Шовк (поема)	69
М. РУДЬ. Найближче (поезії)	75
Ю. РУЖАНСЬКИЙ. Північна ніч (вірш)	78
„ Смерть діда (вірш)	80
П. СЕВЕРОВ. Кріль (новела)	82
Ів. СЕМІВОЛОС. Запросини (вірш)	90
Л. СМУЛЬСОН. Ночь у молотарки (стих.)	94
„ Открытие нового дома (стих.)	96
В. СОБКО. Стадіон (вірш)	98
М. ТИХОНОВ. Весенний забой (стих.)	101
„ Ударник Зеленський (стих.)	103
Й. ФЕЛЬДМАН. Радість (новела)	105
М. ШПАК. Знімаю зірку на кашкеті (вірш)	109
„ Про любов (вірш)	111
Ів. ШУТОВ. Урожай (оповідання)	113
П. ЧЕБАЛІН. Злодій (оповідання)	121

